

Level of religiosity by School Type: A Study on Women in Turkey

Cahit ASLAN^{a*}

^aÇukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana/Türkiye

Article Info

DOI: 10.14812/cufej.485856

Article history:

Received 10.12.2018

Revised 29.03.2019

Accepted 05.04.2019

Keywords:

Religiosity,
Imam Hatip,
Turban-Headscarf- Hijab,
Laicism.

Abstract

Religiosity discussions condensed together with secular / laic life emerged in the community and has been the main vein of Turkey's political movements. It causes intense discussions especially on educational institutions. For example, the desire and project of the current political power to a raise "a religious generation" leads to an increase to concerns that society is pious in an important secular / secular part of society. Is there really an absolute relationship between institutional religious education and religiosity? If effective, how effective is institutional religious education on the religiousness of individuals? This study aims to reveal on women the relationship between institutional religious education and religiosity. Particularly, the tendency of religiosity of women who were educated in Imam Hatip Middle School, Imam Hatip High Schools and Theology Faculties and those who were educated in educational institutions other than those educational institutions were evaluated comparatively.

It is seen that religiosity is dealt with multidimensionality when the religiosity scales are examined. Based on the assumption of this work it is not experienced in all dimensions of religiosity in Turkey and to what extent do individuals who study in educational institutions differ in terms of which dimensions and levels of living in other educational institutions? I wonder how the individuals who went to the mentioned educational institutions are able to live their religiousness and to what extent do they differ from individuals who went to other educational institutions?

The general universe of this research is Turkish society and women. The private universe is the women living in Adana. The data were collected from 389 people who were determined by stratified random sampling technique. The results were analysed descriptively and relationally

Okul Türlerine Göre Dindarlık Düzeyi: Türkiye’de Kadınlar Üzerine Bir Araştırma

Makale Bilgisi

DOI: 10.14812/cufej.485856

Makale Geçmişi:

Geliş 10.12.2018

Düzeltilme 29.03.2019

Kabul 05.04.2019

Anahtar Kelimeler:

Dindarlık,
Imam Hatip,

Öz

Dindarlık tartışmaları laik yaşamın toplumda boy göstermesi ile beraber yoğunlaşmış ve Türkiye'nin siyasal hareketlerinin ana damarını oluşturmuştur. Bu konu özellikle eğitim kurumları üzerinden yoğun tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Örneğin, mevcut siyasal iktidarın "dindar nesil yetiştirme" arzusu ve projesi toplumun önemli laik bir kesiminde "toplum dindarlaşıyor" kaygılarının artmasına neden olmuştur. Gerçekten kurumsal din eğitim ile dindarlık arasında mutlak bir ilişki var mıdır? Eğer etkili ise kurumsal din eğitiminin bireylerin dindarlaşması üzerinde ne kadar etkilidir? İşte bu çalışma kurumsal din eğitimiyle dindarlaşma arasındaki ilişkiyi kadınlar üzerinden ortaya koymayı amaçlamıştır. Özellikle "imam hatip ortaokulu", "imam hatip liseleri" ve "ilahiyat fakülteleri"nde eğitim görmüş kadın bireyler ile bu eğitim kurumlarının dışındaki eğitim kurumlarında eğitim görmüş kişilerin dindarlık eğilimleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

* Author: caslan@cu.edu.tr

Türban-Tesettür,
Laiklik.

Dindarlıkla ilgili ölçeklere bakıldığında dindarlığın çok boyutlu biçimde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmanın hipotezine göre Türkiye’de dindarlık her boyutta yaşanmamaktadır. Acaba, bahsi geçen eğitim kurumlarında öğrenim görmüş bireyler dindarlıklarını hangi boyutlarda ve düzeylerde yaşamaktadırlar ve diğer eğitim kurumlarında öğrenim görmüş bireylerden ne düzeyde farklılaşmaktadırlar?

Bu araştırmanın genel evreni Türkiye’de yaşayan kadınlardır. Çalışma evreni ise Adana’da yaşayan kadınlardır. Veriler tabakalı tesadüfi örnekleme tekniğiyle tespit edilen 389 kişiden yapılandırılmış anket çalışması yaparak toplanmıştır. Sonuçlar betimsel ve ilişkisel olarak analiz edilmiştir.

Introduction

Parallel to the secular construction of modern life, discussions of religiousness also emerged, forming the main vein of political movements in Muslim countries and caused religious people to become effective in political life. This situation brings the concern that the society is becoming more religious along with it. One of the countries where Muslims are the majority and where this issue has caused debate is Turkey. It is, therefore, important to determine the level of religiousness of the Turkish society. One method of determining the level of religiousness is investigating the degree of covering head and clothing style of women.

Looking at the religiousness scales, religiousness is dealt with in a multi-dimensional manner (Hill, 1999). The work of Glock and Stark (1966), Brown & Lowe (1951), Pargament et al. (1990) and Barnes, Doyle & Johnson (1989) are well known. In the Turkish context, we can cite studies of Onay (2003), Yapıcı (2002) and Arslan (2003).

According to the assumption of this study, the religiousness in Turkey is not experienced in every dimension and the same level. In addition, there are no significant differences between individuals taking institutional religious education and those who taking secular education. The main problem of this article explains that women in Turkey experience at which dimensions and what level of religiosity according to the educational institution they studied. Religiosity experiences are influenced by variables such as age, marital status, income, denomination and sectarian membership as well as the qualifications of the institutional education of individuals. These are the research problems that should be considered. Who is at what level of religiousness? To what extent are religiousness experiences influenced by socio-economic and demographic factors? So, the solution to these and similar problems will be the answer to the question "for a long time how to live together?" with those are religious at different levels in Turkish community at the same time.

Because of the categorical appearance of woman and man’s religiousness, the fact that the sample is composed of only women constitutes a limitation to the study. So this work can also be called "Women’s religiousness in Turkey". However, one of the distinguishing features of this study is that it has investigated all dimensions of religiousness, although in many religiousness studies, only one or a few dimensions have been studied. This study is important only because it addresses women in all aspects of religiousness.

The population of the research is Turkish society and women. The specific population is the women living in Adana. I conducted the study based on stratified random sampling (categorization of the sample according to the clothing patterns). I collected the data by applying a structured questionnaire to selected individuals. I analysed the data I collected as descriptive and relational.

Theoretical Framework

What is religiousness? The difficulty of defining religiousness as well as the difficulty of defining religion is a known fact. The psychology and sociology of religion have dwelled on the issue of religiousness and various views have been put forward to measure religiousness of individuals. Each religion creates different forms of religiousness according to the structure of belief and worship in itself;

each individual who believes in any religion also differs when s/he perceives religion and makes it his/her living style (Köse 2012: 109). Saundra (2013) defines traditional religiousness as a person's self-assimilating and fulfilling behaviours that a person directly or indirectly endorses, the widespread teachings of a particular religion or the majority of those members of religion. According to Himmelfarb (1975), religiousness is the level of occupation of interests, beliefs or activities of a person to whom religion belongs. According to James (1901: 21), religiousness is the feelings, acts, and experiences of individual men in their solitude, so far as they apprehend themselves to stand in relation to whatever they may consider divine.

As it is seen, as the definitions of religion are various, the definitions of religiousness are very diverse too. Since I have conducted this work through a scale I have developed, I have not dealt with the definitions of religiousness. But I accept that religiousness can also have indispensable features as well as indispensable features of religion. Like Seyhan (2015: 402), I think that religiousness can generally be defined as the individual meaning (meaning) and rituals of life within the rules of a certain religious tradition (belief systems). The concepts in the definition of religion, such as meaning, belief, and ritual, are also included in the definition of all religiousness. The main theme to be discussed in all religious discussions is that the believers live their belief in all dimensions.

Research Questions

In this study, I have tried to answer the questions “what is the level of individuals’ religiousness according to the institutional character of formal education (secondary schools and high schools of Imam-Hatip (theology education), and theology faculties and institutions outside of them)? In addition to this basic research question, it will be tried to answer the questions of religiousness in terms of socio-economic and demographic factors.

Methods, Limitations, and Tools

In this study in order to determine the level of religiousness of women according to the quality of institutional education in Turkey, I collected data by a structured questionnaire on the level of religiousness of women as well as their socio-economic and demographic status. The sample was constructed by a stratified random sampling technique (Cochran 1977).

Based on the type of schools the participants attended, they were stratified according to socio-economic and demographic characteristics. They were classified according to whether they were “Imam Hatip” at secondary school and high school education level, from the faculty of theology in university education or not. The religiosity level of the selected sample was tested with developed scales. Explanations on the scale of religiosity are explained under the relevant heading.

I used the survey technique to collect data. In the survey, I asked the participants questions about socio-demographic, religious-spiritual beliefs, and religious-spiritual participation. I collected the data from a sample of 389 women (participants) who have different qualities of life in Turkey's Adana province between 15 March and 15 May 2018. I also collected data on independent variables such as demographic and socioeconomic characteristics of the participants.

With reference to Glock's (1962) five-dimensional recommendation, I developed a religiousness scale consisting of a total of 72 questions with a 5 point Likert-type questionnaire to determine levels of women's religiousness. I analysed 72 questions in the questionnaire with factor and item, and obtained six factors indicating five dimensions of religiousness. By combining these factors again, I have calculated "total religiousness scale".

For the scale of religiousness, I conducted the validity and reliability studies of the questionnaire which is my data collection tool. While the item analysis of the responses to the questionnaire, I did not

take them into the scales if it was lower than 1.8 and not higher than 4.2 and the standard deviation was less than 1. I did factor analysis of the remaining items according to the Principal Components method. Again, if the anti-image correlation coefficients of items were higher than 0.50, I evaluated the general relations of the items with each other. I decided if the level of the value of Bartlett Sigs Test, Sig. was at 0.05 it was significant, if the level of the measuring and the value of Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) was at 0.80 it was sufficient. In the same way, I did the scale with items the factor loads above 0.20. At this stage, I calculated coefficient of correlation of item-factor scores (r_{jx}) and the coefficients of correlation between factors. I have also determined the reliability of the scales with the help of the Croanbach-Alpha values of the validated items. In this way, I constructed them by computing the reliability and validated scales. So I created the measuring tool (see DeVellis 2003). I conducted the analysis of my research with the help of independent variables based on this measuring tool.

The participants answered to 72 questions in the questionnaire by choosing between “1 strongly disagree” “2 disagree”, “3 undecided”, “4 agree” and “5 strongly agree” with Likert type answer option. If the expressions are positive and affirmative of religiousness, the point preference is closer from 1 to 5, and in this case I accepted that the sample tends to be religious. I have obtained six factors that show the five dimensions of religiousness by subjecting item and factor analysis to these questions the sample answered. Later, I created “Total Religiousness scale” by combining these factors. I carried out descriptive and relational analyses with these scales. Factors whose validity and reliability have been proven are as follows:

Table 1.
Factor1: The ritualistic factor

	Item content	Mean	Std. Dev.	Pearson’s R between item and factor	Cronbach’s Alpha if Item Deleted
1	I feel emotional when I hear religious rituals like prayer or religious verse, call to prayer.	4.14	1.26	0.822	0.936
2	I need God's guidance in daily activities.	4.02	1.27	0.833	0.935
3	I feel obliged to follow religious rules.	3.95	1.34	0.818	0.936
4	I act in accordance with God's will.	3.98	1.11	0.725	0.938
5	I fast all through the Ramadan each year.	4.06	1.39	0.800	0.936
6	I endeavour to worship and pray.	3.69	1.34	0.749	0.937
7	I try to communicate / tell about Islam.	3.47	1.37	0.778	0.936
8	I make a sacrifice every year.	4.04	1.39	0.681	0.939
9	I apply religious beliefs to solve social problems.	3.56	1.37	0.768	0.936
10	I give alms.	4.10	1.34	0.721	0.938
11	I have to do it without hesitating if Jihad is necessary.	3.45	1.55	0.742	0.938
12	I make all necessary prayers.	3.32	1.35	0.710	0.938
13	I feel a sense of uneasiness when I do not act according to religion.	4.04	1.36	0.599	0.942
14	Individual worship is the most important satisfying aspect of religious life.	4.00	1.22	0.567	0.942

Cronbach’s Alpha: 0.942

According to Glock (1962), all religions, more or less, clearly acknowledge that religious people are in direct contact with the ultimate reality or experience a religious feeling at any time in the ritualistic category. In this study, the correlation of the items with other items was higher than 0.3 and it had high reliability ($\alpha = 0.942$) and 14 items in factor1 called ritualistic test according to this description of Glock (1962).

Table 2.
Factor2: The consequential factor

Item content	Mean	Std. Dev.	Pearson's R between item and factor	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 It is necessary to cultivate a religious generation.	3.1414	1.63027	0.679	0.887
2 Men and women should not shake hands.	2.4704	1.67217	0.443	0.903
3 I would prefer my friends to be religious.	2.7275	1.58042	0.562	0.894
4 It is of utmost importance that the person I marry / get married to be religious.	3.2699	1.61553	0.675	0.889
5 Those who are religious shall rule the government.	2.3316	1.54838	0.435	0.903
6 People should arrange their daily lives according to religious rules.	3.1645	1.55108	0.679	0.894
7 Participation in the activities in the mosque provides respect.	2.8663	1.55902	0.469	0.909
8 The mosque develops social relationships.	3.6632	1.39484	0.540	0.903
Cronbach's Alpha: 0.910				

The consequential factor (factor 2): In the consequential category in Glock's (1962) proposal, all the secular consequences of religious belief, practice, experience and knowledge of human as an individual are summarized. In this case, all of the religious rules that determine what people should do and which mentality they should have as a result of the influence of religions appear here. The theological meanings of the deeds have a place here. In this study, 8 items in factor2, which is called the consequential, correspond completely to these statements. This factor2 scales the extent of influencing individuals about their religiousness with a high reliability ($\alpha = 0.910$).

Table 3.
Factor3: The intellectual factor

Item content	Mean	Std. Dev.	Pearson's R between item and factor	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 I am as knowledgeable as necessary to fulfil worship.	3.8458	1.21072	0.705	0.799
2 I have the knowledge to fulfil devotions.	3.8843	1.21396	0.765	0.785
3 I know Turkish meaning of prayers I read.	3.4370	1.39560	0.666	0.808
4 I read the Qur'an or its translation.	3.8972	1.42862	0.765	0.781
5 I know how to read the Arabic Qur'an.	3.3496	1.77791	0.768	0.799

6	During a certain period of my life I went to the Qur'an course.	3.7404	1.66744	0.663	0.824
Cronbach's Alpha: 0.827					

The intellectual factor (factor 3): The 6 items in the factor 3, which is called “the intellectual” dimension, correspond to the intellectual category of Glock. He (1962) mentions in this category that the individual should know the basic actions and the sacred texts of faith and trust them. Factor 3 scales “the dimension of intellectual” about the individual's religiousness with high reliability ($\alpha = 0.827$).

Table 4.
Factor4: The experiential factor

Item content	Mean	Std. Dev.	Pearson's between item and factor	R	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 I participate to religious meetings outside the mosque and in the mosque.	2.5784	1.57039		0.780	0.814
2 I participate in religious conversations at home and around.	2.8740	1.60285		0.815	0.792
3 I pray with the congregation.	2.8380	1.58016		0.812	0.782
4 I do the Tarawih prayer	3.2314	1.63655		0.809	0.794
Cronbach's Alpha: 0.839					

The experiential factor (factor 4): The factor 4 called “the experiential” (worship) still contains four kinds of experience. Glock (1962) mentioned all specific religious practices of members of a religion in the category of piety he called as the dimension of intellectual in his proposal. He described all kinds of ritual, prayer, special sacramental behavior, abstinence and similar worship. This factor also has high reliability ($\alpha = 0.839$).

There is another dimension in the suggestion of religiousness scale which Glock developed, the ideological dimension of religiousness. According to Glock (1962), each religion establishes a system of belief principles and expects its members to believe in these principles. In this study, two different sub-dimension scales we can call faith category or secularization-profane have emerged. Factor 5 which consist of four items ($\alpha = 0.745$) and factor 3 which consist of three items ($\alpha = 0.637$) I called “the ideological1” ve “the ideological2” have an acceptable reliability.

Table 5.
Factor5: The ideological1 factor

Item content	Mean	Std. Dev.	Pearson's between item and factor	R	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 Usefulness of devotion is only psychological.	2.2159	1.47825		0.774	0.644
2 God and nature have the same meaning.	2.0797	1.41105		0.676	0.727
3 The religious rules are boring.	2.0283	1.42030		0.704	0.690
4 Life and death are biological, has no special meaning.	2.0386	1.48222		0.762	0.678
Cronbach's Alpha: 0.745					

Table 6.
Factor6: The ideological2 factor

Items	Mean	Std. Dev.	Pearson's R between item and factor	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 There is no need for any religion to get along with people.	3.8766	1.49404	0.802	0.394
2 People who do not believe in a religion can also be happy and peaceful in life.	3.1902	1.57618	0.722	0.586
3 I do not know the prayers read in funeral ceremonies.	3.2365	1.56495	0.712	0.623
Cronbach's Alpha: 0.637				

However, since these items were inversely proportional to the items of the other scales, while “the total religiousness scale” was being constructed, I reversed the values of the responses to these items and included them in “the total religiousness scale”. For example, according to the Likert answer option, item valued one is converted to five, five is converted to one, two is converted to four, four is converted to two. The value of three remained constant. Just as in the ideological1 factor, I included the items of the ideological1 factor into the total religiousness scale by they are converted.

Finally, I developed a total scale of religiousness by combining the scales I created with all dimensions. My ultimate goal is to explain the religiousness of women according to the style and degree of their clothing in this study I examined religiousness with in five dimensions and six factors or how women's preferred clothing style and intensity reflect their level of religiousness. Therefore, I obtained the total religiousness scale by combining the average of these six factors. The reliability coefficient ($\alpha = 0.884$) of the Total Religiousness Scale I developed in this way is also quite high. Correlations between factors were over 0.3.

Table 7.
“Total Religiousness” factor

Factor Items	Mean	Std. Deviation	Pearson's R between item and factor	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1 factor1	4.0308	1.22856	0.812	0.850
2 factor2	4.0308	1.22856	0.812	0.846
3 factor3	3.8072	1.23370	0.738	0.868
4 factor4	2.8946	1.51171	0.738	0.869
5 factor5. reverse	4.0129	1.26912	0.738	0.868
6 factor6. reverse	2.5013	1.32507	0.649	0.884
Cronbach's Alpha: 0.884				

Table 8.
Correlation between factors

	factor1	factor2	factor3	factor4	factor5	factor6
factor1	Pear. Cor. 1	0.683**	0.664**	0.546**	.646**	0.399**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000
	N 389	389	389	389	389	389
factor2	Pear. Cor.. 0.683**	1	0.588**	0.613**	.542**	0.519**
	Sig. .000	.000	.000	.000	.000	.000
	N 389	389	389	389	389	389
factor3	Pear. Cor. .664**	0.588**	1	0.510**	.509**	0.386**
	Sig. .000 .000	.000	.000	.000	.000	.000

	N	389	389	389	389	389	389
factor4	Pear. Cor.	.546**	0.613**	.510**	1	.466**	0.406**
	Sig.	.000	.000	.000	.....	.000	.000
	N	389	389	389	389	389	389
factor5.	Pear. Cor.	.646**	0.542**	.509**	0.466**	1	0.404**
contrary	Sig.	.000	.000	.000	.000	.....	.000
	N	389	389	389	389	389	389
factor6.	Pear. Cor.	0.399**	0.519**	.386**	0.406**	.404**	1
contrary	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.....
	N	389	389	389	389	389	389

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Statistical Methods

I did all the inferential analyses based on mean variance, T and ANOVA tests due to complex sampling (Cochran 1977). I analysed descriptive ratios and participation rates according to both the style and degree of clothing, and demographic characteristics such as income, place of birth, marital status. I also considered the sectarian qualities of the sample.

In my descriptive statistics, I took into account 95 percent confidence intervals for possible bidirectional comparisons. I evaluated the differences between the ratios by observing whether the confidence intervals overlap. I have completed my analysis identifying relationships between religious-spiritual participation and belief variables (consequential, intellectual, etc.) by controlling with multivariate logistic regression models such as Enter and Stepwise for sociodemographic characteristics (gender, place of birth, education, age, marital status, amount of children, employment) (Long and Freese 2001).

“The dependent variables” of my research are these 6 factors and total religiousness factors that I use to measure religiousness. It should be noted that I developed these factors taking into consideration the propositions recommended by Glock for religiousness scales. The qualifications of the scales and the validity and reliability studies are explained under the related heading.

The school types the participants went were used to select all independent and control variables and the appropriate measurement. A relationship has been established between these school types and the life of religiosity. The participants has chosen answer between 1 as “strongly disagree” and 5 as “örnek strongly agree” according to Likert type answer option for expressions in the scale of religiosity. It is accepted that religiousness increases if options are closer to 5.

I also paid special attention to the distribution of socio-demographic variables such as age, median state and the ratio of independent variables such as school type in the formation of the sample. The frequency distributions of the arguments are as follows:

Table 9.
General characteristics of the sample

V.	Categories	n	%	V.	Categories	n	%
Age distribution	1. 15-24 age group	124	31.9	Occupation	Housewife	106	27.2
	2. 25-34 age group	88	22.6		Student	121	31.1
	3. 35-44 age group	93	23.9		Unemployed	23	5.9
	4. 45-54 age group	61	15.7		Retired	11	2.8
	5. 55 and upper	23	5.9		Officer / Public worker	58	14.9
	Total	389	100.0		Worker	48	12.3
	Mean= 33.74;	Std. D.= 12.165		Businessmen/woman	7	1.8	

Marital status	1. Single	172	44.2	Senior officer / bureaucrat / teacher etc.	7	1.8		
	2. Married	193	49.6	Lawyer / doctor etc.	7	1.8		
	3. Divorced etc.	24	6.2	Self-employed	1	.3		
	Total	389	100.0	Total	389	100.0		
Number of children	1. Childless	19	4.9	Birth place	1. Village	70	18.0	
	2. One child	38	9.8		2. Town	63	16.2	
	3. Two or three children	138	35.5		3. City	203	52.3	
	4. Four-six children	17	4.4		4. Metropolis	52	13.4	
	5. Seven or more children	5	1.3		Total	388	100.	
	Total	217	55.8					
Mean= 1.77; St. D. : = 0.804				Monthly income	1. Min. wage (1603) or lower	50	13.9	
Region of birth	Mediterranean	266	74.5		2. Between 1604 and 2500	88	24.4	
	Eastern Anatolia	16	4.5		3. Between 2501 and 5000	167	46.4	
	Southeastern Ana.	34	9.5		4. Between 5001 and 10000	45	12.5	
	Aegean	4	1.1		5. 10001 and upper	10	2.8	
	Marmara	2	.6		Total	360	100.	
	Total	357	100.0	Mean= 3821; Std. D.= 3334; Min.=350; Max.=36000; Mode= 3000; Median=3000				
Education level	1. Illiterate	5	1.3	Sects	1. Sunni	Hanafi	278	71.5
	2. Literate	10	2.6			Shafi	41	10.5
	3. Primary education	48	12.3		2. Alawi / Shia		35	9.0
	4. Secondary school	25	6.4		3. Non-Sectarian		35	9.0
5. High school	174	44.7	Total		389	100.0		
6. B.A.	102	26.2	Cult	1. Cult member	27	6.9		
7. Master	18	4.6		2. Not cult member	353	90.7		
8. Ph. D.	7	1.8		3. No answer	9	2.3		
Mean= 4.97; Std. D.= 1.268				Total	389	100.		

Regarding the age of my participants, 31.9% of the participants are between 15-24 ages. As the participants' age groups increase, we observe smaller percentages. According to TUIK' (Turkish Statistical Institute) data, the median age of women in Turkey is 32.4 in 2018. Being 33, the median age of the participants is close to the average in Turkey.

Considering the population in 15 and over age group in Turkey, according to TUIK' data, the ratio of the married women is 63%, while the rate of singles is 27%. Our sample consists of 49.6% married and 44.2% single.

According to the number of children of the participants, 9.8% (n = 38) have single children, 22.9% (n = 89) had two children and 12.6% (n = 49) had three children. The mean rate of children is $x = 2.40$ ($\sigma = 1.29$).

Among the participants of this study, 52.3% was born in the city, 13.4% in the metropolis, 16.2% in the towns and 18% in the villages.

Turnout was sampling from Turkey's seven regions according to their place of birth. The majority of the sample is from the Mediterranean region (74.5%, n = 266); so, Adana is a city in the Mediterranean region, this is quite normal.

The majority of the participants are high school graduates with 44.7%, followed by 26.2% of university or college graduates and 12.3% of primary school graduates. The mean educational level of the sample is $x = 4.97$ and it is a level between secondary school and high school.

An important part of the sample consists of housewives (27.2%). According to TUIK's data, the female population constitutes 49.8% of Turkey's population. Female employment rate is 27.5%. The employment rate of the sample is 32.9. With this ratio, it can be accepted that the sample reflects the universe.

The average monthly income of the family of the participants is 3821 TL (roughly 700 dollars). The segment with the highest income distribution is between 2501 and 5000 TL (46.4%). The monthly income of 13.9% of the participants earn the minimum wage or below. The upper income group is 2.8%.

Eighty two % of the sample (n=319) was from the Sunni sect. 9% (n=35) were from the Alevi sect and 9% (n=35) did not indicate any sects.

Six point nine % of the sample stated that they are members of a cult in Turkey, 90.7% of them stated that they are not members of any cult, 2.3% did not want to answer this question either.

Findings and Results of Analysing

The first of the variables that will most affect the religious is education levels of individuals. The following table clearly illustrates this situation:

Table 10.
Religiosity distribution according to education levels

Education		ritualistic	consequen- tial	intellectu- al	experienti- al	ideologic1	ideologic2	Total Religiousne- ss
0.	Mean	4.80	3.80	3.00	4.20	1.20	2.60	3.80
	n	5	5	5	5	5	5	5
	Std. D.	0.44	1.64	1.41	0.83	0.44	1.67	1.09
1.	Mean	4.50	3.90	3.80	3.10	1.20	3.30	4.00
	n	10	10	10	10	10	10	10
	Std. D.	0.70	1.10	1.13	1.28	.42	1.15	0.66
2.	Mean	4.56	3.54	4.06	3.43	1.66	3.29	3.83
	n	48	48	48	48	48	48	48
	Std. D.	.87	1.36	1.09	1.51	1.17	1.52	0.93
3.	Mean	4.28	3.56	4.16	3.48	1.44	2.76	3.92
	n	25	25	25	25	25	25	25
	Std. D.	1.02	1.19	0.80	1.53	0.65	1.50	.95
4.	Mean	4.12	3.09	3.93	2.95	1.93	3.50	3.47
	n	174	174	174	174	174	174	174
	Std. D.	1.13	1.40	1.22	1.48	1.22	1.30	1.13
5.	Mean	3.80	2.50	3.54	2.56	2.20	3.62	3.10

	n	102	102	102	102	102	102	102
	Std. D.	1.35	1.41	1.31	1.41	1.34	1.20	1.21
	Mean	2.94	1.77	3.61	2.16	2.66	4.33	2.55
6.	n	18	18	18	18	18	18	18
	Std. D.	1.30	.94	1.24	1.54	1.37	0.76	0.92
	Mean	2.00	1.28	2.57	1.00	4.14	4.42	1.42
7.	n	7	7	7	7	7	7	7
	Std. D.	1.15	0.75	0.97	0.00	1.06	0.78	0.53
	Mean	4.03	2.96	3.80	2.89	1.98	3.49	3.38
Total	n	389	389	389	389	389	389	389
	Std. D.	1.22	1.44	1.23	1.51	1.26	1.32	1.16
		df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7
ANOVA		F: 8.269	F: 8.186	F: 2.949	F: 5.233	F: 6.631	F: 3.433	F: 8.242
		Sig.: .000	Sig.: .000	Sig.: .005	Sig.: .000	Sig.: .000	Sig.: .001	Sig.: .000

0.Illiterate; 1.Literate; 2 Primary education; 34.Secondary school; 4.High school; 5.B.A.; 6.Master; 7.Ph. D.

The religiosity of individuals decreases as the education of individuals increase in all dimensions of religiosity and total religiousness. There is inverse proportional correlation between them. However, significant differences are decreasing in the dimension of “Intellectual” of religiosity. Intellectual dimension of religiousness is higher in primary and secondary school graduates. But, “Ideologic1” and “Ideologic2” of religiosity are considerably higher than others when the highest level of education is reached. This educated segment of society considers believing as a psychological need and reference nature.

Level of Religiosity by School Types

Significant differences were found in the religiosity tendencies, some dimensions of religiosity and total religiosity level according to the type of school graduated at secondary, high school and faculty level. When the types of schools where religious education was given predominantly (such as the Imam Hatip, theology faculty and others) were compared the following results were obtained these:

Table 11.

The religiosity tendencies of the sample according to the school type graduated.

Categories		ritualistic	consequen- tial	intellectu- al	experienti- al	ideologic1	ideologic2	Total Religiousn- ess	
Middle school is Imam Hatip?	Mean	4.47	3.76	4.61	3.38	1.33	2.42	4.09	
	n	21	21	21	21	21	21	21	
	Std. D.	0.81	1.30	0.49	1.56	0.57	1.53	0.83	
	Yes	Mean	3.89	2.77	3.70	2.73	2.12	3.62	3.24
	n	309	309	309	309	309	309	309	309
	No	Std. D.	1.28	1.41	1.26	1.48	1.31	1.23	1.19
	Mean	3.93	2.83	3.76	2.77	2.07	3.54	3.29	
	Tot.	n	330	330	330	330	330	330	330
	Std. D.	1.26	1.42	1.24	1.50	1.29	1.28	1.18	
	T Test		df: 328 t: 2.046 Sig.: .042	df: 328 t: 3.109 Sig.: .002	df: 328 t: 3.280 Sig.: .001	df: 328 t: 1.908 Sig.: .057	df: 328 t: -2.753 Sig.: .006	df: 328 t: -4.238 Sig.: .000	df: 328 t: 3.225 Sig.: .001
The high	Yes	Mean	4.52	3.65	4.72	3.50	1.56	3.00	4.06
	n	44	44	44	44	44	44	44	

	Std. D.	0.79	1.27	0.45	1.43	0.84	1.27	0.78
	Mean	3.80	2.64	3.57	2.60	2.21	3.68	3.12
	n	264	264	264	264	264	264	264
	Std. D.	1.30	1.40	1.28	1.45	1.36	1.23	1.20
	Mean	3.90	2.79	3.74	2.73	2.12	3.58	3.25
	n	308	308	308	308	308	308	308
	Std. D.	1.27	1.43	1.27	1.48	1.31	1.26	1.19
	T Test	df: 306 t: 3.517 Sig.: .001	df: 306 t: 4.465 Sig.: .000	df: 306 t: 5.863 Sig.: .000	df: 306 t: 3.778 Sig.: .000	df: 306 t: -3.037 Sig.: .003	df: 306 t: -3.387 Sig.: .001	df: 306 t: 5.031 Sig.: .000
Faculty is theology?	Mean	4.30	3.47	4.78	3.00	1.65	3.47	3.86
	n	23	23	23	23	23	23	23
	Std. D.	0.92	1.34	0.42	1.34	0.88	1.30	0.81
	Mean	3.52	2.28	3.35	2.44	2.47	3.76	2.87
	n	112	112	112	112	112	112	112
	Std. D.	1.44	1.35	1.30	1.45	1.42	1.16	1.23
	Mean	3.65	2.48	3.60	2.54	2.33	3.71	3.04
	n	135	135	135	135	135	135	135
	Std. D.	1.39	1.41	1.31	1.44	1.38	1.18	1.23
	T Test	df: 133 t: 2.474 Sig.: .015	df: 133 t: 3.857 Sig.: .000	df: 133 t: 5.188 Sig.: .000	df: 133 t: 1.680 Sig.: .095	df: 133 t: -2.653 Sig.: .009	df: 133 t: -1.065 Sig.: .289	df: 133 t: 3.685 Sig.: .000

According to the table, there were no significant differences in the dimensions of “Ritualistic” and “Experiential” according to the graduation of the sample at the secondary school level.

We find more consistent religiosity on level of high school education. The level of religiosity of those who have practically studied in imam hatip high schools is higher than those studied in other high school types in all dimensions of religiosity. Going to Imam Hatip makes individuals relatively religious. While total religiousness levels of those who have studied in Imam Hatip are $\bar{x}=4.06$, whereas the mean of those who have studied in other high school types are $\bar{x}= 3.12$. So, this explains that a social engineering dimension of the AK Party government's desire “to cultivate a religious generation” was passed through Imam Hatip schools. Briefly, to be Imam Hatip brings religiousness.

According to faculties of the university graduates are theology faculty or other faculties, there are significant differences in terms of religiousness in individuals. In terms of total religiosity, religiosity continues and concentrates as it moves from secondary school level to high school, from high school to university level. When the dimensions of “Ritualistic” and “Experiential” of religiousness are low at secondary school level, but this situation arises when it comes to high school and university (theology faculties) level. This is quite natural. So, individuals in these schools have intensive religious lessons during their education. But when we look at the issue with the different dimensions of religiosity, we cannot say the same things. For example, there is no significant difference between those went to theology faculty and those went other faculty. “Ritualistic” dimension is low compared to other dimensions. This can be explained by the fact that those either whose faculties are non-theology became religious or whose faculties are theology receded of religiosity. The averages in the table show that there is relatively an increase in the religious density of those whose faculties are non-theology, so the averages of those whose faculties are the non-theology are quite close to the general average.

As a result of the sectarian crossing of the mentioned school types, understanding is that none of those from the Alevi sect did not go to Imam Hatip in the secondary and high school level, and had preferred to attend the faculties of theology in the faculty level. Imam Hatip schools and theology are

almost like Sunni education schools. However, religiousness levels of the sample can be tested depending on the sect.

Religiousness according to the sect

As is known, Muslims are divided into two main groups of sects: Sunni and Alevis. The Sunnis are divided into four groups as Hanafi, Shafi, Maliki and Hambeli. The first two of the four groups (Hanafi and Shafi'i) are orthodox Muslims who are present in Turkey. Alevis continue their existence as heterodox. At the same time they represent the Batini part of Islam. There is also a relationship between the Muslim sectarian interpretation and women's clothing preferences.

Table 12.
Religiousness by sects

Sects		ritualisti c	consequen- tial	intellectu- al	experienti- al	ideologic1	ideologic2	Total Religiousn- ess
1. Sunni	Mean	4.30	3.26	4.03	3.17	1.73	3.33	3.65
	n	319	319	319	319	319	319	319
	Std. D.	0.97	1.36	1.07	1.45	1.06	1.34	1.01
2. Alawi	Mean	2.54	1.45	2.45	1.71	3.34	4.20	2.08
	n	35	35	35	35	35	35	35
	Std. D.	1.37	0.85	1.31	1.045	1.43	1.05	0.95
T test	t	9.683	7.654	8.078	5.773	-8.156	-3.678	8.776
	df	352	352	352	352	352	352	352
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

According to the average differences, the religiousness of the Sunnis ($\bar{x}=3.65$) is higher than Alevis' ($\bar{x}=2.08$) and non-sectarian' ($\bar{x}=2.22$) at the level of Total Religiousness. There are significant differences between the sects in terms of the sub-dimensions of religiousness. While the religiousness of the Sunni women are in order of "the ritualistic", "the ideological1", "the intellectual", "the consequential" and "the ideological2", the religiousness of the Alevis are in order of "the ideological1", "the ritualistic", "the intellectual", "the ideological2", "the experiential" and "the consequential". According to the T test results, Sunnis are more religious than Alevis. The level of religiousness among the Sunni groups according to the state of Hanafi and Shafi is as follows:

Table 13.
Religiousness distribution according to Hanafi and Shafi.

Sects		ritualisti c	consequen- tial	intellectu- al	experienti- al	ideologic1	ideologic2	Total Religiousn- ess
Hanafi	Mean	4.26	3.20	4.03	3.23	1.76	3.33	3.62
	n	278	278	278	278	278	278	278
	Std. D.	1.01	1.35	1.08	1.44	1.08	1.34	1.03
Shafi	Mean	4.60	3.60	4.04	2.78	1.51	3.34	3.85
	n	41	41	41	41	41	41	41
	Std. D.	0.62	1.35	0.99	1.45	0.89	1.33	0.85
T test	t	-1.754	-1.500	.182	2.063	.955	-.086	-.924
	df	318	318	318	318	318	318	318
	Sig.	.074	.700	.966	.792	.337	.521	.273

There were no significant differences in religiousness among those who were included in the Hanafi and Shafi sects. According to the means, while "the ritualistic" dimension of religiousness is the highest

($\bar{x}$ =4.60), the “the experiential” dimension ($\bar{x}$ =2.78) is the lowest in Shafis. But while “the ritualistic” dimension of religiousness is the highest ($\bar{x}$ =4.26) and “the consequential” dimension is the lowest in the Hanafi.

Religiousness Distribution of the Sample According to the Cult Membership

One of the important factors of religiousness and its interpretation is the existence of sects. Especially in Muslim societies, sectarian organizations have an important place.

In the Encyclopaedia of Islam (2011), the cult is defined as the method for reaching the God by mysticism. Here, there is an attempt to obtain a violation of religion in order to cleanse soul from evil by the guidance of a perfect person (shaykh of cult leader). A wide variety of cults in Islamic societies are derived from a wide variety of interpretations of the Quran and Sunnah. In this study, seven types of cults or similar form were determined. According to the data obtained, being a member of a cult is a determinant of a high level of religiousness.

Table 14.
Cult membership and Religiousness

Cult Membership		ritualistic	consequen- tial	intellectu- al	Experienti- al	ideologic1	ideologic2	Total Religiousn- ess
member	Mean	4.48	4.48	4.33	4.44	1.18	1.77	4.55
	n	27	27	27	27	27	27	27
	Std. D.	0.80	0.70	0.62	0.75	0.48	1.25	0.50
not member	Mean	3.97	2.81	3.74	2.73	2.06	3.66	3.26
	n	353	353	353	353	353	353	353
	Std. D.	1.25	1.41	1.26	1.47	1.29	1.21	1.14
T test	t	2,078	6,045	2,378	5,966	-3,514	-7,760	5,793
	df	378	378	378	378	378	378	378
	Sig.	,057	,000	,000	,000	,000	,944	,000

According to the cases of “total religiousness, while the religiousness mean of the members of any cult is 4.55; the religiousness mean of non-members is 3.26. It cannot be denied that the cult membership brings religiousness to the individual, but non- members also are religious, at a level above the general mean of religiousness. The interesting part is that the cult membership makes the individual more religious both at the level of “total religiousness” and at the sub-dimensions of religiousness, but there is one dimension that the relationship of religiousness and cult membership is not absolutely valid for this dimension. In the dimension of “the intellectual” of religiousness, there are some significant differences in terms of cult membership according to other dimensions. Those who are not members of a cult may have as much religious intellectual (information) as those who are members of one cult at least. According to the results of T-test, there is no significant difference between those who are members and non-religious members at “the ritualistic” sub-dimension of religiousness. Thus, the cult membership provides religious intellectual to the individual, but it also is not effective to other dimensions of religiousness. For example, the cult reinforces “the ideological” in their disciples, but does not give a more “the ritualistic” dimension.

Total religiousness according to independent variables

Regression analyses were performed between the independent variables and “total religiousness” scales. The results of the analysis performed according to both enter and stepwise models are as follows:

Table 15.
Regression analysis of "Total Religiousness"

ENTER model		B	Beta	t	Sig.
(Constant)		6,806	....	4,847	,000
Age Groups		-,275	-,232	-1,750	,086
Marital status		,478	,149	1,216	,229
Birth place		,151	,124	1,003	,320
Education level		-,052	-,046	-,395	,694
Secondary School		,194	,048	,223	,824
High School		,466	,131	,498	,620
Faculty		-,234	-,079	-,399	,691
Income Groups		-,105	-,100	-,818	,417
Cult Membership		-1,354	-,332	-2,726	,009
Sect		-,863	-,364	-3,370	,001
R= 0.640 R ² = 0.410		df.= 10	F=3.755	Sig.= .001	
STEPWISE model		B	Beta	t	Sig.
(Constant)		7,039		8,158	,000
Sect		-,983	-,414	-3,950	,000
Cult Membership		-1,443	-,354	-3,371	,001
R= 0.447 R ² = 0.200		df=2	F=14.861	Sig.= .000	

It would be appropriate to mention multicollinearity according to the values in the Enter model. There are medium above R² and pointless predictors. So the stepwise model is more suitable to explain the issue.

Although Constant makes a significant difference at a certain level (that the reasons other than independent variables projected, alleged are influential on religiousness), one of the important variables explaining the total religiousness is the sect of the sample. Sects are the main determinants of religiousness, considering the previous findings about the sect; we can say that Sunnism in Turkey, compared to Alevism is related to more religious individuals.

The effects of school types on individuals' religiousness have not been seen.

The fact that Constant is highly determinant indicates that factors other than school types are more determinative in the religiousness of individuals. Individuals going to these school types may have more information on religious issues than other individuals, but this information does not make them more religious. Moreover, there is an inverse relationship between the level of education and religiousness. As the level of education decreases, the level of religiosity increases. Therefore, "Imam Hatip School" affects the religiousness positively up to a certain extent. The tendency towards religiosity will decrease as it passes from secondary to high school and from there to university.

Conclusion

Inspired of many different dimensions of religiousness, many religiousness studies have been done in one or several dimensions of it. However, in this study I worked with all dimensions of religiousness. Even though I keep men out of the question and have studied women only, this study may be considered important because I am trying to treat religiousness with all dimensions.

According to the results, there are no significant differences between individuals taking institutional religious education and those who taking education.

The religiosity decreases as the education of individuals increase in all dimensions of religiosity and total religiousness. There is an inverse correlation between them. But, significant differences in the dimension of “Intellectual” of religiosity are decreasing. “Intellectual” dimension of religiousness is higher in primary and secondary school graduates. However, when level of education is reached to the highest, the dimensions of “Ideologic1” and “Ideologic2” of religiosity are quite high. So, as the level of education decreases, the tendency towards religiousness is increasing. This educated segment of society considers believing as a psychological need and reference nature.

According to the results of the T test, the significant differences were not determined at the level of “Ritualistic” and “Experiential” of religiousness according to the graduation of the sample at secondary school level is Imam Hatip or not, it was determined in other dimensions. There is a more consistent religiousness towards high school education. The level of religiosity of those who have practically studied in Imam Hatip high schools is higher than those studied in other high school types in all dimensions of religiosity. It can be said that going to Imam Hatip bring about religiousness. On the other hand, there is no significant difference between those whose faculty is theology and those whose faculty is not theology in the dimension of “Experiential” and “Ideologic2” of religious. The “Ritualistic” dimension is low according to other dimensions. However, according to the results of regression analysis of the same phenomenon, it has been determined that sect and cult membership are the main determinants among the independent variables such as age marital status, place of birth, education, types of school, income level, cult membership and sect that may be effective on the religiosity of the individuals. The fact that Constant is high indicates that factors other than the variables mentioned in the level of religiousness are involved.

According to the results of the T test, the Sunnis are more religious than the Alevis. There were no significant differences between and Hanafis and Shafis as Sunni groups. According to their averages, while the “Ritualistic” dimension of religiousness is the highest, the “Experiential” is the lowest in Shafis. On the other hand, while the “Ritualistic” dimension of religiousness is the highest, the “Consequential” is the lowest in Hanafis.

Any cult membership makes a individual to be religiousness, but non-cult membership can be also religious. There is no significant difference between those who are any cult membership and those who are not any cult membership in “Ritualistic” dimension of religiousness. The sects reinforce the belief in their disciples and but not give a more “Ritualistic” dimension.

Important limitation is that the fact that I have chosen a subject related to women as a male sociologist (urban / traditional / Sunni / secular man) is likely to have an effect on my approach to women.

Türkçe Sürümü

Giriş

Modern hayatın laik inşasına paralel olarak dindarlık tartışmaları da kendini göstermiştir. Bu durum Türkiye’de siyasal hareketlerin ana damarını oluşturmaktadır. Sonuç olarak dindarlık siyasal yaşamda etkili hale gelmiştir. Öte yandan toplumun dindarlaşıyor olması kaygısı da beraber getirmektedir. Bu yüzden Türkiye toplumunun dindarlaşma düzeyinin belirlenmesi ile “Türkiye gerçekten dindarlaşıyor mu?” sorusu ve kaygısına bir yanıt verilmiş olacaktır.

Dindarlıkla ilgili ölçüklere bakıldığında dindarlığın çok boyutlu biçimde ele alındığı görülmektedir (Hill, 1999). Glock & Stark’ın (1966), Brown & Lowe’nin (1951), Poppleton & Pilkington’ın (1963), Pargament vd.(1990) ve Barnes, Boyle & Johnson’ın (1989) çalışmaları en çok bilinenlerdir. Türkiye’de ise Onay’ın (2003), Yapıcı’nın (2002, 2006) ve Arslan’ın (2003) çalışmaları örnek verilebilir.

Bu çalışmanın hipotezine göre Türkiye’de dindarlık her boyutta ve aynı düzeyde yaşanmamaktadır. Ayrıca kurumsal din eğitimi alan bireyler ile bunların dışında eğitim alan bireyler arasında yüksek düzeylerde anlamlı farklar yoktur. Öğrenim gördükleri eğitim kurumlarına göre Türkiye’de kadınların hangi boyutta ne düzeyde dindarlığı yaşadığını bilmek bu makalenin temel problemidir. Dindarlık yaşantıları bireylerin kurumsal eğitimlerinin niteliklerinden olduğu kadar yaş, medeni durum, gelir, mezhep, tarikat üyeliği gibi değişkenlerden de etkilenmektedir. Bunlar da göz önünde bulundurulması gereken araştırma değişkenleridir. Kimler hangi düzeyde nasıl bir dindarlık yaşamaktadır? Dindarlık yaşantıları sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerden ne düzeyde etkilenmektedir?” İşte bu ve benzeri problemlerin incelenmesi aynı zamanda Türkiye toplumunda farklı seviyelerde dindar olanlar ile "uzun süre birlikte nasıl yaşanabilir?" sorusunun da cevabı olacaktır.

Kadın ve erkeğin dindarlığının kategorik görünümünden dolayı dindarlık konusunda örneklemin yalnızca kadınlardan oluşması çalışmaya bir sınırlılık getirmektedir. Bu yüzden bu çalışma bir tür “Türkiye’de kadın dindarlığı” olarak da adlandırılabilir. Fakat bu çalışmanın ayırt edici özelliklerinden biri dindarlığı bütün boyutlarıyla ne gibi? Hangi boyutlar? çalışmış olmasıdır. Oysa birçok dindarlık çalışmalarında dindarlığın çok çeşitli boyutları olmasına rağmen tek veya birkaç boyutu çalışılmıştır. Bu çalışma yalnızca kadınlar üzerinde yapılarak erkekleri konu dışında tutuyor olsa da dindarlığı bütün boyutları ile ele almasından dolayı önemlidir.

Araştırmanın genel evreni Türkiye’de yaşayan kadınlardır. Çalışma evreni ise Adana’da yaşayan kadınlardır. Çalışma tabakalı tesadüfi örnekleme dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Veriler tabakalı tesadüfi örnekleme tekniği ile seçilen bireylere yapılandırılmış bir anket uygulanarak toplanmıştır. Sonuçlar betimsel ve ilişkisel olarak analiz edilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Dindarlık nedir? Dinin tanımını yapmanın zorluğu kadar dindarlığın tanımını yapmanın da zorluğu bilinen bir gerçektir. Din psikolojisi, dindarlık konusu üzerinde çok durmuş ve bireylerin dindarlığını ölçmek için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Her din, kendi içindeki inanç ve ibadet yapısına göre farklı dindarlık biçimleri oluşturmakta; dine inanan her birey de dini algılayıp yaşantı haline getirirken farklılıklar göstermektedir (Köse ve Ayten, 2012, s. 109). Saundra (2013), geleneksel anlamda dindarlığı, bir kişinin belirli bir dinin yaygın öğretilerini ya da o din mensuplarının çoğunluğunun doğrudan ya da dolaylı olarak onayladığı davranışları gönülden özümsemesi ve yerine getirmesi olarak tanımlamaktadır. Himmelfarb’a (1975) göre dindarlık, bir kişinin mensubu olduğu dine ait ilgiler, inançlar veya faaliyetlerle

meşgul olma düzeyidir. James'a (1901) göre de dindarlık, bireylerin ilahi olduğunu düşündükleri herhangi bir şey ile kendilerini ilişki içinde görmeleri bakımından tek başlarına yaşadıkları duygular, eylemler ve tecrübelerdir.

Görüldüğü üzere dinin tanımları çeşitli olduğu gibi dindarlığın tanımları da çok çeşitlidir. Bu çalışma geliştirilen bir ölçek aracılığı ile gerçekleştirildiği için söz konusu dindarlık tanımlarına çok fazla değinilmemiştir. Fakat dinin tanımlarındaki olmazsa olmaz özellikler gibi dindarlığın da olmazsa olmaz özelliklerinin olabileceği iddia edilebilir. Örneğin dindarlık en genel hali ile bireyin "belli bir dini geleneğin kuralları (inanç sistemleri) içinde hayatı anlamlandırması (anlam) ve yaşaması (ritüel) şeklinde tanımlanabilir. Dinin tanımındaki anlam, inanç ve ritüel gibi evrensel özelliklere işaret eden kavramlar, söz konusu bu dindarlık tanımında da yer almaktadır" (Seyhan, 2015:402). Bütün dindarlık tartışmalarında uzlaşılacak ana tema ise inananın inandığını bütün boyutlarıyla yaşıyor olmasıdır.

Araştırma Soruları

Bu araştırmada 'aldığı formal eğitimin kurumsal niteliğine (ortaokul, lise imam hatip ve ilahiyat fakülteleri ile bunların dışındaki kurumlar) göre bireyler dindarlıklarını ne düzeyde yaşamaktadırlar?' ve 'Dindarlık yaşantıları sosyo-ekonomik ve demografik faktörlerden ne düzeyde etkilenmektedir?' sorularına yanıt aranmaktadır.

Yöntem, Sınırlılıklar ve Araçlar

Türkiye'de kadınların aldıkları kurumsal eğitimin niteliğine göre dindarlık düzeyinin saptanmasına yönelik bu çalışmada yapılandırılmış bir anketle kadınların dindarlık düzeylerine ilişkin bilgilerin yanı sıra sosyo-ekonomik ve demografik yapılarına ilişkin veriler de toplanmıştır. Örneklem, tabakalı tesadüfi örneklem yoluyla belirlenmiştir (Cochran 1977). Gittikleri okulların türüne bakılarak örneklem sosyo-ekonomi ve demografik özelliklerine göre tabaklandırılmıştır. Buna göre ortaokul ve lise eğitim düzeyinde imam hatipli olup olmadıklarına, üniversite eğitimlerinde ise ilahiyat fakülteli olup olmadıklarına göre örneklem tasnif edilmiştir. Seçili örneklemin dindarlık düzeyi geliştirilen ölçeklerle test edilmiştir. Dindarlık ölçeği ile ilgili açıklamalar ilgili başlık altında açıklanmıştır.

Veri toplamak için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Ankette sosyo-demografik, dini-manevi inançlar ve dini-ruhani katılım hakkında sorular sorulmuştur. Anket 15 Mart-15 Mayıs 2018 tarihleri arasında Türkiye'nin Adana ilinde yaşayan farklı niteliklere sahip toplam 389 kadına uygulanarak veriler toplanmıştır. Örneklemin yaşı, medeni özellikleri, eğitim düzeyi, doğum yeri ve bölgesi, yaptığı iş, ailesinin aylık geliri gibi demografik ve sosyoekonomik niteliklerinin yanı sıra "mezhebi", "tarikat üyeliği" gibi bağımsız değişkenlere ilişkin veriler de toplanmıştır. Kadınların dindarlık düzeylerinin belirlenmesi için ise Glock'un (1962) beş boyutlu önerileri referans alınarak beşli Likert cevaplama nitelikli toplam 72 sorudan oluşan bir anket yardımıyla dindarlık ölçeği geliştirilmiştir.

Dindarlık ölçeği için örneklemden toplanan verilere dayalı veri toplama aracı olan anketin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Anket sorulara verilen yanıtların madde analizlerinde maddelerin ortalamaları 1.8'den düşük ve 4.2'den yüksek ve standart sapması 1'in altında ise ölçekler için değerlendirmeye alınmamıştır. Geriye kalan maddeler Temel Bileşenler (Principal Components) metoduna göre faktör analizine tabi tutulmuştur. Yine maddelerin Anti İmaj Korelasyon katsayıları 0.50'nin üzerinde ise değerlendirmeye tabi tutularak maddelerin birbirleriyle genel ilişkileri değerlendirilmiştir. Örneklemin Barlett's Test Sig. değerinin 0.05 düzeyinde anlamlı ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçümü ve değerinin ise 0.80 düzeyinde yeterli olduğuna karar verilmiştir. Aynı şekilde faktör yükleri 0.20'nin üzerinde olan maddeler alınmıştır. Bu aşamada madde-faktör puanları korelasyon katsayısıyla (r_{ij}) faktörler arası korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Geçerliliği belirlenen maddelerin Croanbach-Alpha değerleri yardımıyla da ölçeklerin güvenilirliği tespit edilmiştir. Bu şekilde güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış ölçekler hesaplanarak (compute) ölçekler yapılandırılmıştır. Böylece ölçme aracı

oluşturulmuştur (Bkz.:DeVellis2003). Araştırmanın analizleri bağımsız değişkenler yardımıyla bu ölçüm aracına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Ankette yer alan 72 sorunun madde ve faktör analizine tabi tutulması neticesinde dindarlığın beş boyutunu gösteren toplam 39 maddeli altı faktör elde edilmiştir. Tekrar bu faktörlerin birleştirilmesiyle de “total dindarlık ölçeği” oluşturulmuştur. Betimsel ve ilişkisel analizler bu ölçekler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanarak elde edilmiş olan faktörler şunlardır:

Tablo 1.
Faktör1: “Duygu” faktörü

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	Ezan, dua veya ayet gibi dini okumlar işittiğimde hislenirim.	4.14	1.26	0.822	0.936
2	Günlük aktivitelerde Allah’ın rehberliğine ihtiyaç duyarım.	4.02	1.27	0.833	0.935
3	Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissedirim	3.95	1.34	0.818	0.936
4	Allah’ın rızasına uygun hareket ederim	3.98	1.11	0.725	0.938
5	Her yıl Ramazan ayında tam olarak oruç tutarım.	4.06	1.39	0.800	0.936
6	Nafile ibadet ve dua etmeye gayret ederim	3.69	1.34	0.749	0.937
7	İslami anlatmaya gayret ederim.	3.47	1.37	0.778	0.936
8	Her yıl kurban kesilmesini isterim	4.04	1.39	0.681	0.939
9	Sosyal problemlerin çözümünde dini inançlara başvururum.	3.56	1.37	0.768	0.936
10	Zekât veririm.	4.10	1.34	0.721	0.938
11	Cihat etmek gerekirse bunu hiç tereddüt etmeden yapabileceğimi hissediyorum.	3.45	1.55	0.742	0.938
12	İbadetlerimi tam yaparım	3.32	1.35	0.710	0.938
13	İnancıma göre hareket etmediğimde içimde bir huzursuzluk hissedirim	4.04	1.36	0.599	0.942
14	Bireysel ibadet dini hayatın en önemli tatmin edici yanıdır.	4.00	1.22	0.567	0.942

Cronbach’s Alpha: 0.942

Glock’a (1962) göre dindarlığın “Duygu” kategorisinde bütün dinler, dindar insanın herhangi bir zamanda nihai gerçekle doğrudan temas ettiğini veya dini bir duyguyu tecrübe ettiğini az çok açıkça kabul etmektedirler. Bu çalışmada da maddelerin diğer maddelerle korelasyonu 0.3’ün üzerinde olup yüksek güvenilirlik oranına sahip ($\alpha=0.942$) olup “Duygu” olarak adlandırılan faktör1’deki 14 madde Glock’un (1962) bu tarifini test etmektedir.

Tablo 2.*Faktör2: “Etki” faktörü*

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	Dindar nesil yetiştirmek gerekir.	3.1414	1.63027	0.679	0.887
2	Erkekler ve kadınlar tokalaşmamalıdır.	2.4704	1.67217	0.443	0.903
3	Arkadaşlarımın dindar olmasını tercih ederim.	2.7275	1.58042	0.562	0.894
4	Evlendiğim kişinin dindar olması mutlak önemlidir.	3.2699	1.61553	0.675	0.889
5	Devleti dindar olanlar yönetmeli	2.3316	1.54838	0.435	0.903
6	İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir.	3.1645	1.55108	0.679	0.894
7	Cami etrafındaki faaliyetlere katılmak ferde saygınlık kazandırır.	2.8663	1.55902	0.469	0.909
8	Cami sosyal ilişkileri geliştirir.	3.6632	1.39484	0.540	0.903
Cronbach's Alpha: 0.910					

Glock'un (1962) önerisindeki “Etki” kategorisinde birey olarak insanın dini inanç, pratik, tecrübe ve bilgisinin bütün seküler sonuçları özetlenmektedir. Bu durumda insanların ne yapmaları gerektiğini ve dinlerin etkilemesi sonucu hangi zihniyete sahip olmaları gerektiğini belirleyen dini kuralların tümü burada ortaya çıkar. Amellerin teolojik anlamlarının burada bir yeri vardır. Bu çalışmada “Etki” olarak adlandırılan faktör2'deki 8 maddede tamamen bu ifadelerle karşılık gelmektedir. Bu faktör2 yüksek güvenilirlik oranıyla ($\alpha = 0.910$) bireylerin dindarlıkları konusunda etkileme boyutunu ölçmektedir.

Tablo 3.*Faktör3: “Bilgi” faktörü*

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	İbadetleri yerine getirmek için yeteri kadar bilgiliyim.	3.8458	1.21072	0.705	0.799
2	İbadet için gerekli bilgiye sahibim.	3.8843	1.21396	0.765	0.785
3	Okuduğum duaların Türkçe anlamlarını bilirim.	3.4370	1.39560	0.666	0.808
4	Kuran'ı veya mealini okurum.	3.8972	1.42862	0.765	0.781
5	Arapça Kuran okunmasını bilirim.	3.3496	1.77791	0.768	0.799
6	Hayatımın belli döneminde Kuran kursuna gittim.	3.7404	1.66744	0.663	0.824
Cronbach's Alpha: 0.827					

“Bilgi” boyutu olarak adlandırılan faktör3'teki 6 madde ise Glock'ın bilgi kategorisine denk gelmektedir. Glock (1962) bu kategoride bireyin inancın temel öğretilerini ve kutsal metinlerini bilmesi ve onlara güvenmesi gerektiğinden söz etmektedir. Faktör3 yüksek güvenilirlikle ($\alpha = 0.827$) bireyin dindarlığı hakkında “Bilgi boyutu”nu ölçmektedir.

Tablo 4.
Faktör4: “İbadet” faktörü

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	Cami ve cami dışında yapılan dini toplantılara katılırim.	2.5784	1.57039	0.780	0.814
2	Evde ve çevrede yapılan dini sohbetlere katılırim	2.8740	1.60285	0.815	0.792
3	Cemaatle birlikte namaz kılarım	2.8380	1.58016	0.812	0.782
4	Teravih namazı kılarım	3.2314	1.63655	0.809	0.794
Cronbach’s Alpha: 0.839					

“İbadet” olarak adlandırılan faktör4 ise dört tür tecrübeyi içermektedir. Glock (1962) ibadet boyutu olarak adlandırdığı dindarlık kategorisinde bir dinin mensuplarının yerine getirdikleri bütün spesifik dini pratikleri kastetmektedir. Her türlü ayin, dua, özel sakramental davranışlara kapılma, perhiz ve benzeri ibadetler anlatılmaktadır. Bu faktör de yüksek güvenilirliğe ($\alpha = 0.839$) sahiptir.

Glock’un (1962) dindarlık ölçeği önerisinde bir başka boyut daha var ki bu da dindarlığın inanç boyutunu oluşturmaktadır. Glock’a göre her din, inanç ilkelerinden belli bir sistem kurar ve mensuplarından bu ilkelere inanmalarını bekler. Bu çalışmada inanç kategorisi veya dünyevileşme diyebileceğimiz iki farklı alt boyutta ölçek meydana gelmiştir. “İnanma1” ve “İnanma2” olarak adlandırılan dört maddeden oluşan faktör5 ($\alpha = 0.745$) ve 3 maddeden oluşan faktör6 ($\alpha = 0.637$) da kabul edilebilir bir güvenilirliğe sahiptir.

Tablo 5.
Faktör5: “İnanma1” faktörü

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	İbadetin faydası sadece psikolojiktir.	2.2159	1.47825	0.774	0.644
2	Tanrı ile tabiat aynı anlama gelir.	2.0797	1.41105	0.676	0.727
3	Dini kuralları sıkıcı bulurum	2.0283	1.42030	0.704	0.690
4	Hayat ve ölüm biyolojiktir herhangi özel bir anlamı yoktur.	2.0386	1.48222	0.762	0.678
Cronbach’s Alpha: 0.745					

Fakat bu maddeler diğer ölçeğin maddeleri ile ters orantılı işlediği için “total dindarlık” ölçeği inşa edilirken bu maddelere verilen yanıtların değerleri ters çevrilmiş ve böylece total dindarlık ölçeğine dâhil edilmiştir.

Tablo 6.

Faktör6: “İnanma2”faktörü

	Madde içerikleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	İnsanlarla iyi geçinmek için herhangi bir dine gerek yoktur.	3.8766	1.49404	0.802	0.394
2	Bir dine inanmayan insanlar da hayatta mutlu ve huzurlu olabilir.	3.1902	1.57618	0.722	0.586
3	Cenaze namazlarında okunan duaları bilmiyorum.	3.2365	1.56495	0.712	0.623
Cronbach's Alpha: 0.637					

Tıpkı faktör5'te (İnanma1) olduğu gibi bu da diğer faktörlerin soruları ile ters yönlü olduğu için “total dindarlık” ölçeğine kendi maddelerinin yanıtları ters çevrilerek dâhil edilmiştir. Nihayet bütün boyutlarıyla oluşturulmuş ölçeklerin birleştirilmesinden bir total dindarlık ölçeği de elde edilmiştir.

Tablo 7.

Total Faktör: “Total Dindarlık” faktörü

	Faktör maddeleri	Ort.	Std. S.	Madde ve faktör arası Pearson R değeri	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
1	faktör1	4.0308	1.22856	0.812	0.850
2	faktör2	4.0308	1.22856	0.812	0.846
3	faktör3	3.8072	1.23370	0.738	0.868
4	faktör4	2.8946	1.51171	0.738	0.869
5	faktör5.ters	4.0129	1.26912	0.738	0.868
6	faktör6.ters	2.5013	1.32507	0.649	0.884
Cronbach's Alpha: 0.884					

Tablo 8.

Faktörler arası korelasyon

		faktör1	faktör2	faktör3	faktör4	faktör5	faktör6
faktör1	Pear. Cor.	1	0.683**	0.664**	0.546**	.646**	0.399**
	Sig.	.....	.000	.000	.000	.000	.000
	N	389	389	389	389	389	389
faktör2	Pear. Cor..	0.683**	1	0.588**	0.613**	.542**	0.519**
	Sig.	.000	.....	.000	.000	.000	.000
	N	389	389	389	389	389	389
faktör3	Pear. Cor.	.664**	0.588**	1	0.510**	.509**	0.386**
	Sig.	.000	.000	.....	.000	.000	.000
	N	389	389	389	389	389	389
faktör4	Pear. Cor.	.546**	0.613**	.510**	1	.466**	0.406**
	Sig.	.000	.000	.000	.....	.000	.000
	N	389	389	389	389	389	389
faktör5.ters	Pear. Cor.	.646**	0.542**	.509**	0.466**	1	0.404**
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.....	.000
	N	389	389	389	389	389	389
faktör6.ters	Pear. Cor.	0.399**	0.519**	.386**	0.406**	.404**	1
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.....
	N	389	389	389	389	389	389

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Beş boyut ve altı faktörle dindarlığın ele alındığı bu çalışmanın nihai hedefi, kadınların okul türlerine göre dindarlıklarını açıklamaktır. Bu yüzden “total dindarlık” ölçeği bu altı faktörün ortalamaları itibarıyla birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Fakat total dindarlık ölçeğinin elde edilme sürecinde faktör5 ve faktör6’daki maddeler negatif ifade edildiğinden değerlendirirken ters çevrilerek hesaplanmıştır. Örneğin, Likert cevaplama seçeneğine göre 1 değeri alanlar 5, 2 değeri alanlar 4, 5 değeri alanlar 1, 4 değeri alanlar 2 olmuştur. 3 değeri sabit kalmıştır. Bu şekilde oluşturulan “Total Dindarlık Ölçeği”nin güvenilirlik katsayısı ($\alpha = 0.884$) da oldukça yüksektir. Faktörler arası korelasyonlar ise 0.30’un üzerinde gerçekleşmiştir.

İstatistiksel Analizler

Tüm çıkarımsal analizler, karmaşık örneklemeden dolayı ortalama farklar, T ve ANOVA testlerine dayalı olarak (Cochran 1977) yapılmıştır. Tanımlayıcı oranlar ve katılım oranları hem okul türlerine göre hem mezhep gibi dini hem de gelir, doğum bölgesi, medeni durum gibi demografik özelliklere göre analiz edilmiştir. Ayrıca örneklemin mezhepsel nitelikleri de göz önünde bulundurulmuştur.

Tanımlayıcı istatistiklerde muhtemel çift-yönlü karşılaştırmalar için yüzde 95 güven aralıkları hesaplanmıştır. Güven aralıklarının çakışıp çakışmadığını gözlemleyerek oranlar arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir. Enter ve Stepwise gibi çok değişkenli lojistik regresyon modelleri (Long ve Freese 2001), sosyodemografik özellikler (cinsiyet, doğum yeri, eğitim, yaş, medeni durum, çocuklar, istihdam) için kontrol edildi ve dindar-manevi katılım ve inanç değişkenleri (duygu, bilgi vs.) arasındaki ilişkilerine bakılarak analizler tamamlanmıştır.

Bağımlı değişkenler dindarlığı ölçmek için geliştirilmiş 6 faktör ve total dindarlık faktörüdür. Bu faktörler Glock’un (1962) dindarlık ölçekleri için tavsiye ettiği önermeler dikkate alınarak geliştirilmiştir. Ölçeklerin nitelikleri ile geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ilgili başlık altında açıklanmıştır.

Tüm bağımsız ve kontrol değişkenleri ve uygun ölçümü seçmek için örneklemin alındığı okul türleri kullanılmıştır. Burada okul türleri (imam hatip ortaokulu ve lise, ilahiyat fakültesi) ile dindarlık yaşantısı arasında ilişki incelenmiştir. Katılımcılar dindarlık ölçeğinde yer alan ifadeler Likert tipi cevaplama seçeneğine uygun olarak 1 “kesinlikle katılmıyorum” ile 5 “kesinlikle katılıyorum” arasında tercihte bulunmuşlardır. Eğer ifadeler pozitif, dindarlığı olumlayan ifadeler ise puan tercihi 5’e yaklaştıkça dindarlığın arttığı kabul edilmiştir.

Örneklemin oluşmasında bahsi geçen okul türü gibi bağımsız değişkenlerin oranı ile yaş, medeni hal gibi sosyo-demografik değişkenlerin dağılımına da özen gösterilmiştir.

Bağımsız değişkenlerin frekans dağılımları şu şekildedir:

Tablo 9.

Örneklemin genel nitelikleri

V	Gruplar	n	%	V	Gruplar	n	%
Yaş Dağılımı	1. 15-24 Yaş Arası	124	31.9	Yaptığı işi	Ev hanımı	106	27.2
	2. 25-34 Yaş Arası	88	22.6		Öğrenci	121	31.1
	3. 35-44 Yaş Arası	93	23.9		Çalışmıyor / işsiz	23	5.9
	4. 45-54 Yaş Arası	61	15.7		Emekli	11	2.8
	5. 55 Yaş ve Üstü	23	5.9		Memur / Kamu işçisi	58	14.9
	Toplam	389	100.0		Bir işyerinde ücretli çalışıyor	48	12.3
	Ort. 33.74; Std. S.= 12.165			Kendi işi var	7	1.8	
Medeni Durum	1. Hiç evlenmedi	172	44.2	Yüksek düzeyde memur /bürokrat/öğretmen vs.	7	1.8	
	2. Evli	193	49.6	Avukat / doktor vs.	7	1.8	

	3. Boşanmış / Eşi ölmüş / Ayrı yaşıyor	24	6.2		Serbest meslek	1	.3
	Toplam	389	100.0		Toplam	389	100.0
Sahip olunan Çocuk sayısı	1. Çocuksuz	19	4.9	Doğum Yeri	1. Köy	70	18.0
	2. Tek çocuklu	38	9.8		2. Kasaba / İlçe	63	16.2
	3. İki veya üç çocuklu	138	35.5		3. Şehir	203	52.3
	4. Dört veya altı çocuklu	17	4.4		4. Metropol	52	13.4
	5. Yedi veya üstü çocuklu	5	1.3		Toplam	388	100.0
	Toplam	217	55.8				
	Ort.= 1.77; St. S. : = 0.804						
Doğum Bölgesi	Akdeniz	266	74.5	Üyesi olduğu ailenin aylık geliri	1. Asgari ücret (1603) ve -	50	13.9
	Doğu Anadolu	16	4.5		2. 1604 ile 2500 arası	88	24.4
	Güneydoğu Anadolu	34	9.5		3. 2501 ile 5000 arası	167	46.4
	Ege	4	1.1		4. 5001 ile 10000 arası	45	12.5
	Marmara	2	.6		5. 10001 ve üstü	10	2.8
	İç Anadolu	25	7.0	Toplam	360	100.0	
	Karadeniz	6	1.7				
	Yurt dışı	4	1.1				
Toplam	357	100.0					
					Ort.= 3821; Std. S.= 3334; Min.=350; Mak.=36000; Mod= 3000; Medyan=3000		
Eğitim Düzeyi	1. Okuma yazma bilmiyor	5	1.3	Mezhep Dağılımı	1. Sünni Hanefi	278	71.5
	2. Biliyor, okul bitirmemiş	10	2.6		Şafi	41	10.5
	3. İlkokul mezunu	48	12.3		2. Alevi / Şii	35	9.0
	4. Ortaokul mezunu	25	6.4		3. Mezhepsiz	35	9.0
	5. Lise mezunu	174	44.7	Toplam	389	100.0	
6. Üniversite mezunu	102	26.2	Tarikat Üyeliği	1. Bir tarikata üye	27	6.9	
7. Yüksek lisans	18	4.6		2. Herhangi bir tarikata üye değil	353	90.7	
8. Doktora mezunu	7	1.8		3. Cevap vermiyor	9	2.3	
Toplam				Toplam	389	100.0	
	Ort.= 4.97; Std. S.= 1.268						

Örneklemin % 31.9'u 15-24 yaş grubundan oluşmaktadır. Örneklemin geri kalanı ise daha üst yaş grubundandır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de kadınların medyan yaşı 2018 yılı itibarıyla 32.4'tür. Örneklemin medyan yaşı ise 33 olup Türkiye ortalamasına oldukça yakındır.

Türkiye'de 15 yaş ve üstü nüfus göz önünde bulundurulduğunda TÜİK verilerine göre evli olanların oranı % 63, bekârların oranı ise % 27'dir. Örneklemin ise % 49.6'sı evlilerden % 44.2'si bekârlardan oluşmaktadır.

Evli olup da sahip olunan çocuk sayısına göre örneklemin % 9.8'i (n=38) tek çocuklu, % 22.9'u (n=89) iki çocuklu, %12.6'sı (n=49) üç çocukludur. Ortalama çocuk oranı ise $\bar{x}=2.40$ ($\sigma= 1.29$) olarak tespit edilmiştir.

Doğum yerlerine göre bakıldığında Türkiye'nin yedi bölgesinden de örnekleme katılım gerçekleştiği görülecektir. Örneklemin büyük çoğunluğu Akdeniz bölgesinden (%74.5, n=266) gelmektedir. Adana'nın Akdeniz bölgesinde yer alan bir şehir olması itibarıyla bu oldukça normaldir.

Örneklemin %52.3'ünün doğum yeri şehir, % 13.4'ünün büyükşehir (metropol), %16.2'sinin kasaba ve % 18'nin ise köydür.

Örneklemin büyük çoğunluğu % 44.7 ile lise mezunlarından oluşmaktadır. Sonra sırasıyla % 26.2 üniversite veya yüksekokul ve % 12.3 ile ilkokul mezunları gelmektedir. Örneklemin ortalama eğitim seviyesi $\bar{x}= 4.97$ olup ortaokul ve lise arası bir seviyededir.

Örneklemin önemli bir kısmı ev hanımlarından oluşmaktadır (%27.2). TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun %49.8'ini kadın nüfus oluşturmaktadır. Bunların da istihdam oranı % 27.5'tir. Örneklemin istihdam oranı ise 32.9'dur. Bu oran ile örneklemin evreni yansıttığı kabul edilebilir.

Örneklemin üyesi olduğu ailenin ortalama aylık geliri 3821 TL'dir. Gelir dağılımının en yoğun olduğu kesim 2501 ile 5000 TL arasındır (%46.4). Örneklemin % 13.9'unun aylık geliri asgari ücret veya altındadır. Üst gelir grubu ise % 2.8'dir.

Örneklemin % 82'si (n=319) Sünni mezhebenden. % 9'u (n= 35) Alevi mezhebenden ve % 9'u (n=35) da mezhepsiz olarak kendini belirtmiştir.

Örneklemin % 6.9'u Türkiye'de mevcut bir tarikatın üyesi olduğunu belirtirken,% 90.7'si herhangi bir tarikata üye olmadığını söylemiştir. % 2.3'ü de bu soruya cevap vermek istememiştir.

Bulgular

Dindarlaşmayı en çok etkileyecek olan değişkenlerin başında bireylerin eğitim seviyeleri gelmektedir. Aşağıdaki tablo 10 bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 10.*Eğitim seviyelerine göre dindarlık dağılımı*

Eğitim Seviyesi		Duygu	Etki	Bilgi	İbadet-tecrübe	İnanma1	İnanma2	Total Dindarlık
0.	Ort.	4.80	3.80	3.00	4.20	1.20	2.60	3.80
	n	5	5	5	5	5	5	5
	Std. S.	0.44	1.64	1.41	0.83	0.44	1.67	1.09
1.	Ort.	4.50	3.90	3.80	3.10	1.20	3.30	4.00
	n	10	10	10	10	10	10	10
	Std. S.	0.70	1.10	1.13	1.28	.42	1.15	0.66
2.	Ort.	4.56	3.54	4.06	3.43	1.66	3.29	3.83
	n	48	48	48	48	48	48	48
	Std. S.	.87	1.36	1.09	1.51	1.17	1.52	0.93
3.	Ort.	4.28	3.56	4.16	3.48	1.44	2.76	3.92
	n	25	25	25	25	25	25	25
	Std. S.	1.02	1.19	0.80	1.53	0.65	1.50	.95
4.	Ort.	4.12	3.09	3.93	2.95	1.93	3.50	3.47
	n	174	174	174	174	174	174	174
	Std. S.	1.13	1.40	1.22	1.48	1.22	1.30	1.13
5.	Ort.	3.80	2.50	3.54	2.56	2.20	3.62	3.10
	n	102	102	102	102	102	102	102
	Std. S.	1.35	1.41	1.31	1.41	1.34	1.20	1.21
6.	Ort.	2.94	1.77	3.61	2.16	2.66	4.33	2.55
	n	18	18	18	18	18	18	18
	Std. S.	1.30	.94	1.24	1.54	1.37	0.76	0.92
7.	Ort.	2.00	1.28	2.57	1.00	4.14	4.42	1.42
	n	7	7	7	7	7	7	7
	Std. S.	1.15	0.75	0.97	0.00	1.06	0.78	0.53
Total	Ort.	4.03	2.96	3.80	2.89	1.98	3.49	3.38
	n	389	389	389	389	389	389	389
	Std. S.	1.22	1.44	1.23	1.51	1.26	1.32	1.16
ANOVA		df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7	df: 7
		F: 8.269	F: 8.186	F: 2.949	F: 5.233	F: 6.631	F: 3.433	F: 8.242
		Sig.: .000	Sig.: .000	Sig.: .005	Sig.: .000	Sig.: .000	Sig.: .001	Sig.: .000

0. Okuma yazma bilmiyor; 1. Okuma yazma biliyor. Okul bitirmemiş; 2. İlkokul mezunu; 3. Ortaokul mezunu; 4. Lise mezunu; 5. Yüksekokul veya fakülte mezunu; 6. Yüksek lisans; 7. Doktora

Dindarlığın her boyutunda ve total dindarlık düzeyinde bireylerin eğitimi arttıkça dindarlıkları da düşmektedir. Aralarında ters orantılı korelasyon vardır. Yalnızca dindarlığın “Bilgi” boyutunda anlamlı farklar azalmaktadır. Dindarlığın “Bilgi” boyutu ilkökul ve ortaokul mezunlarında daha yüksektir. Fakat eğitim seviyesinin en üst seviyesine gidildiğinde dindarlığın “İnanma1” ve “İnanma2” boyutu diğerlerinden oldukça yüksektir. Toplumun bu eğitilmiş kesimi inanmayı bir psikolojik ihtiyaç olarak görmekte, doğayı referans almaktadır.

Okul Türlerine Göre Dindarlık Düzeyi

Örneklemin ortaokul, lise ve fakülte düzeyinde mezun olduğu okul türüne göre dindarlık eğilimlerinde, dindarlığın bazı boyutlarında ve total dindarlık düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit

edilmiştir. Dini eğitimin ağırlıklı olarak verildiği okul türleri (imam hatip ve ilahiyat fakültesi ile diğerleri gibi) ile diğer okul türleri karşılaştırıldığında şu sonuçlar elde edilmiştir:

Tablo 11.

Mezun olduğu okul türüne göre örneklemin dindarlık eğilimleri.

Kategoriler		Duygu	Etki	Bilgi	ibadet-tecrübe	inanma1	inanma2	Total Dindarlık
Ortaokul türü imam Hatip mi?	Ort.	4.47	3.76	4.61	3.38	1.33	2.42	4.09
	n	21	21	21	21	21	21	21
	Std. S.	0.81	1.30	0.49	1.56	0.57	1.53	0.83
	Ort.	3.89	2.77	3.70	2.73	2.12	3.62	3.24
	n	309	309	309	309	309	309	309
	Std. S.	1.28	1.41	1.26	1.48	1.31	1.23	1.19
	Ort.	3.93	2.83	3.76	2.77	2.07	3.54	3.29
	n	330	330	330	330	330	330	330
	Std. S.	1.26	1.42	1.24	1.50	1.29	1.28	1.18
	T Test	df: 328 t: 2.046 Sig.: .042	df: 328 t: 3.109 Sig.: .002	df: 328 t: 3.280 Sig.: .001	df: 328 t: 1.908 Sig.: .057	df: 328 t: -2.753 Sig.: .006	df: 328 t: -4.238 Sig.: .000	df: 328 t: 3.225 Sig.: .001
Lise türü imam Hatip mi?	Ort.	4.52	3.65	4.72	3.50	1.56	3.00	4.06
	n	44	44	44	44	44	44	44
	Std. S.	0.79	1.27	0.45	1.43	0.84	1.27	0.78
	Ort.	3.80	2.64	3.57	2.60	2.21	3.68	3.12
	n	264	264	264	264	264	264	264
	Std. S.	1.30	1.40	1.28	1.45	1.36	1.23	1.20
	Ort.	3.90	2.79	3.74	2.73	2.12	3.58	3.25
	n	308	308	308	308	308	308	308
	Std. S.	1.27	1.43	1.27	1.48	1.31	1.26	1.19
	T Test	df: 306 t: 3.517 Sig.: .001	df: 306 t: 4.465 Sig.: .000	df: 306 t: 5.863 Sig.: .000	df: 306 t: 3.778 Sig.: .000	df: 306 t: -3.037 Sig.: .003	df: 306 t: -3.387 Sig.: .001	df: 306 t: 5.031 Sig.: .000
Fakültesi ilahiyat mı?	Ort.	4.30	3.47	4.78	3.00	1.65	3.47	3.86
	n	23	23	23	23	23	23	23
	Std. S.	0.92	1.34	0.42	1.34	0.88	1.30	0.81
	Ort.	3.52	2.28	3.35	2.44	2.47	3.76	2.87
	n	112	112	112	112	112	112	112
	Std. S.	1.44	1.35	1.30	1.45	1.42	1.16	1.23
	Ort.	3.65	2.48	3.60	2.54	2.33	3.71	3.04
	n	135	135	135	135	135	135	135
	Std. S.	1.39	1.41	1.31	1.44	1.38	1.18	1.23
	T Test	df: 133 t: 2.474 Sig.: .015	df: 133 t: 3.857 Sig.: .000	df: 133 t: 5.188 Sig.: .000	df: 133 t: 1.680 Sig.: .095	df: 133 t: -2.653 Sig.: .009	df: 133 t: -1.065 Sig.: .289	df: 133 t: 3.685 Sig.: .000

Tabloya göre ortaokul düzeyinde mezuniyeti imam hatipli olanlar ve olmayanlar arasında “Duygu” ve “İbadet” düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir.

Lise eğitim seviyesine gelindiğinde daha tutarlı bir dindarlık ile karşılaşılıyor. Hemen hemen dindarlığın bütün boyutlarında imam hatip lisesinde okumuş olanların dindarlık seviyeleri diğer lise türlerinde okumuş olanlardan daha yüksektir. İmam Hatiplilik bireyleri nispeten dindarlaştırmaktadır. İmam Hatip’te okumuş olanların total dindarlık düzeyleri $\bar{x}=4.06$ iken diğer lise türlerinde okumuş olanları $\bar{x}=3.12$ ’dir. Bu da AK Parti iktidarının “dindar nesil yetiştirme” arzusunun bir sosyal mühendislik boyutunun İmam Hatiplilikten geçtiğini açıklamaktadır. Kısaca İmam Hatipleşme dindarlaşmayı getirmektedir.

Katılımcıların ilahiyat fakültesi veya diğer fakültelerden mezun olma durumuna göre dindarlık eğilimleri arasında oldukça anlamlı farklar vardır. Total dindarlık açısından ortaokul seviyesinden liseye, lise seviyesinden üniversite seviyesine geçildikçe dindarlık devam etmekte ve yoğunlaşmaktadır. Ortaokul seviyesinde dindarlığın “Duygu” ve “İbadet” boyutu düşükken, bu durum lise ve üniversite (ilahiyat fakülteleri) seviyesine gelince yükselmektedir. Bu durum oldukça doğaldır. Çünkü bireyler eğitim süresinde yoğun dini içerikli dersler görmektedirler. Fakat dindarlığın farklı boyutları ile meseleye baktığımızda aynı şeyleri söyleyemiyoruz. Örneğin, dindarlığın “İbadet” ve “İnana2” boyutunda fakültesi ilahiyat olanlarla olmayanlar arasında anlamlı farklar yoktur. “Duygu” boyutu ise diğer boyutlara göre düşük düzeydedir. Bu durum ya fakültesi ilahiyat olmayanların da dindarlaştığı veya fakültesi ilahiyat olanların dindarlıktan uzaklaştığı ile açıklanabilir. Tablodaki ortalamalar fakültesi ilahiyat olmayanların da nispeten dindarlık yoğunluğunda bir artış olduğunu göstermektedir ki fakültesi ilahiyat olmayanların ortalamaları genel ortalamaya oldukça yakındır.

Bahsi geçen okul türlerinin mezhep çaprazlanması sonucunda Alevi mezhebinden olanların hiç biri ortaokul ve lise düzeyinde imam hatipli olmadıkları, fakülte düzeyinde de Alevi mezhebinden olanların hiç birinin ilahiyat fakültelerini tercih etmedikleri görülmüştür. Adeta imam hatiplilik ve ilahiyat fakülteleri Sünnilere yöneliktir. Mezhebe bağlı olarak örneklemin dindarlık düzeyleri incelenmiştir.

Mezhebe göre dindarlık

Bilindiği üzere Müslümanlar, Sünni ve Aleviler olmak üzere iki ana mezhep grubuna ayrılmış durumdadır. Sünniler ise kendi içlerinde Hanefi, Şafi, Maliki ve Hambeli olarak dört gruba ayrılırlar. Bu dört gruptan ilk ikisi (Hanefi ve Şafiler) Türkiye’de mevcut olup ortodoks Müslümanlardır. Aleviler ise heterodoks olarak varlıklarını sürdürmektedir. Aynı zamanda Müslümanlığın Batini kanadını temsil ederler. Mezhebe bağlı Müslümanlık yorumu yaşam ve eğitim öğretim tercihlerini belirlemektedir.

Tablo 12.

Mezheplere göre dindarlığın dağılımı.

Mezhep		Duygu	Etki	Bilgi	İbadet-tecrübe	İnanma1	İnanma2	Total Dindarlık
1. Sunni	Ort.	4.30	3.26	4.03	3.17	1.73	3.33	3.65
	n	319	319	319	319	319	319	319
	Std. S.	0.97	1.36	1.07	1.45	1.06	1.34	1.01
2. Alevi	Ort.	2.54	1.45	2.45	1.71	3.34	4.20	2.08
	n	35	35	35	35	35	35	35
	Std. S.	1.37	0.85	1.31	1.045	1.43	1.05	0.95
T test	t	9.683	7.654	8.078	5.773	-8.156	-3.678	8.776
	df	352	352	352	352	352	352	352
	Sig.	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

Ortalama farklara göre “Total Dindarlık” düzeyinde Sünnilerin ($\bar{x}$ =3.65) dindarlığı Aleviler ($\bar{x}$ =2.08) ile mezhepsizlerin ($\bar{x}$ =2.22) dindarlığından daha yüksektir. Dindarlığın alt boyutları bakımından da mezhepler arasında anlamlı farklar vardır. Sünni kadınların dindarlığı sırasıyla “Duygu”, “İnanma1”, “Bilgi”, “Etki”, “İbadet” ve “İnanma2” iken bu sıralama Alevilerde “İnanma1”, “Duygu”, “Bilgi”, “İnanma2”, “İbadet” ve “Etki” şeklindedir. T testi sonuçlarına göre Sünnilerin Alevilere göre daha dindar oldukları söylenebilir.

Sünni grupların kendi içlerinde Hanefi ve Şafi olma durumuna göre dindarlık düzeyleri ise şu şekildedir:

Tablo 13.

Hanefi ve Şafilere göre dindarlık dağılımı.

Mezhep		Duygu	Etki	Bilgi	İbadet- tecrübe	İnanma1	İnanma2	Total Dindarlık
Hanefi	Ort.	4.26	3.20	4.03	3.23	1.76	3.33	3.62
	n	278	278	278	278	278	278	278
	Std. S.	1.01	1.35	1.08	1.44	1.08	1.34	1.03
Şafi	Ort.	4.60	3.60	4.04	2.78	1.51	3.34	3.85
	n	41	41	41	41	41	41	41
	Std. S.	0.62	1.35	0.99	1.45	0.89	1.33	0.85
T test	t	-1.754	-1.500	.182	2.063	.955	-.086	-.924
	df	318	318	318	318	318	318	318
	Sig.	.074	.700	.966	.792	.337	.521	.273

Hanefi ve Şafi mezheplerine dâhil olanlar arasında dindarlıkları bakımından anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Ortalamaları itibarıyla Şafilere dindarlığın “Duygu” boyutu en yüksek ($\bar{x}$ = 4.60) iken “İbadet” boyutu ($\bar{x}$ =2.78) en düşüktür. Bu durum Hanefilerde “Duygu” boyutu en yüksek ($\bar{x}$ =4.26) iken “Etki” boyutu ($\bar{x}$ =3.20) en düşüktür.

Tarikat Üyeliğine Göre Örneklemin Dindarlık Dağılımı

Dindarlığın ve onun yorumunun önemli faktörlerinden bir de tarikatların varlığıdır. Özellikle Müslüman toplumlarında tarikat türü örgütlenmelerin önemli bir yeri vardır.

İslam Ansiklopedisi’nde (2011) tarikat “tasavvufta Hakk’a ulaşmak için benimsenen usul, tutulan yol” olarak tarif edilmektedir. Burada kâmil ve mükemmel kabul ettikleri bir kişinin (tarikat şeyhi veya lideri) rehberliğinde nefsi kötülüklerden temizlemek üzere dinde ihlası elde etme çabası vardır. Kuran ve Sünnetin çok çeşitli yorumlarından İslam toplumlarında çok çeşitli tarikatlar çoğalmıştır. Bu çalışmada da örneklem içerisinde yedi çeşit tarikat veya benzeri oluşum tespit edilmiştir. Tablodaki verilere göre bir tarikata üye olup olmamak yüksek düzeyde dindarlığın belirleyicisi olmaktadır.

Tablo 14.*Tarikat üyeliği ve dindarlık*

Tarikat üyeliği		Duygu	Etki	Bilgi	İbadet-tecrübe	İnanma1	İnanma2	Total Dindarlık
Üye	Ort.	4.48	4.48	4.33	4.44	1.18	1.77	4.55
	n	27	27	27	27	27	27	27
	Std. S.	0.80	0.70	0.62	0.75	0.48	1.25	0.50
Üye değil	Ort.	3.97	2.81	3.74	2.73	2.06	3.66	3.26
	n	353	353	353	353	353	353	353
	Std. S.	1.25	1.41	1.26	1.47	1.29	1.21	1.14
T test	t	2,078	6,045	2,378	5,966	-3,514	-7,760	5,793
	df	378	378	378	378	378	378	378
	Sig.	,057	,000	,000	,000	,000	,944	,000

“Total Dindarlık” durumlarına göre örneklemin herhangi bir tarikata üye olanlarının dindarlık ortalaması 4.55 iken olmayanlarınki 3.26’dır. Evet, tarikat üyeliği bireye dindarlık kazandırmakta fakat tarikat üyesi olmayanların da dindarlığı söz konusudur ki ortalamaları genel ortalamanın üzerindedir. İlginç olan kısım, hem “total dindarlık” düzeyinde hem de dindarlığın alt boyutlarında bir tarikata üyelik bireyi daha çok dindarlaştırmaktadır. Fakat bir boyut vardır ki bu durum bu boyut için mutlak geçerli değildir. Dindarlığın “Bilgi” boyutunda tarikata üyelik bakımından diğer boyutlara göre kısmen anlamlı farklar vardır. Tarikata üye olmayanların da en az bir tarikata üye olanlar kadar dini bilgileri olabilmektedir. T-testi sonuçlarına göre özellikle dindarlığın “Duygu” boyutunda herhangi bir tarikata üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı farklar yoktur. O halde bir tarikata üyelik bireye dini bilgiler kazandırmanın yanı sıra dindarlığın diğer boyutlarında etkili olmamaktadır. Örneğin, tarikatlarda müritlerinde inanmayı pekiştirmekle beraber daha duygusal bir boyut kazandırmamaktadır.

“Total Dindarlık”ın bağımsız değişkenlere göre regresyon analizi

Bağımsız değişkenler ile “total dindarlık” ölçekleri arasında daha derinlemesine çözümleme için regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Hem “enter” hem de “stepwise” modeline göre gerçekleştirilen analiz sonuçları tablo 15 de yer almaktadır:

Tablo 15.*Total dindarlık faktörünün regresyon analizi*

ENTER model	B	Beta	t	Sig.
(Constant)	6,806	....	4,847	,000
Yaş Grupları	-,275	-,232	-1,750	,086
Medeni Durum	,478	,149	1,216	,229
Doğum Yeri	,151	,124	1,003	,320
Eğitim Düzeyi	-,052	-,046	-,395	,694
Ortaokul Türü	,194	,048	,223	,824
Lise Türü	,466	,131	,498	,620
Fakültesi	-,234	-,079	-,399	,691
Gelir Grupları	-,105	-,100	-,818	,417
Tarikat Üyeliği	-1,354	-,332	-2,726	,009
Mezhebi	-,863	-,364	-3,370	,001
R= 0.640 R ² = 0.410 df.= 10 F=3.755 Sig.= .001				
STEPWISE model	B	Beta	t	Sig.
(Constant)	7,039		8,158	,000
Mezhebi	-,983	-,414	-3,950	,000
Tarikat üyeliği	-1,443	-,354	-3,371	,001
R= 0.447 R ² = 0.200 df=2 F=14.861 Sig.= .000				

Enter modelindeki değerler ışığında “eşdüzlemsizlik”den (multicollinearity) bahsetmek uygun olacaktır. Orta üstü R^2 ve anlamsız çıkan “belirleyiciler” (predictors) söz konusudur. Bu yüzden stepwise modeli konuyu açıklamada daha uygundur.

“Constant” (sabit) belli bir düzeyde anlamlı fark yaratmasına rağmen (iddia edilen, öngörülen bağımsız değişkenler dışındaki nedenlerin dindarlık üzerinde etkili olması) “Total Dindarlaşma” üzerinde belirleyici olan değişkenlerin başında örneklemin mezhebi ve tarikat üyeliği gelmektedir. Mezhep dindarlık eğilimlerinin temel belirleyicisi olup, daha önceki mezhebe ilişkin bulguları da göz önünde bulundurursak, Türkiye’de Sünniliğin, Aleviliğe oranla daha çok dindar bireyler meydana getirdiğini söyleyebiliriz.

Okul türleri bireylerin dindarlaşması üzerinde etkili görülmemiştir.

Constan’ın yüksek oranda belirleyici olması bireylerin dindarlaşmasında okul türleri dışındaki faktörlerin daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bireyler bu okul türlerine gitmekle dini konularda diğer bireylere göre daha çok bilgi sahibi olabilirler fakat bu bilgi onları daha çok dindar hale getirmemektedir. Kaldı ki eğitim seviyesi ile dindarlık arasında da ters orantılı bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi düştükçe dindarlık seviyesi artmaktadır. Dolayısıyla “İmam Hatiplilik” belli bir yere kadar dindarlığı pozitif yönde etkilemektedir. Ortaokuldan liseye, oradan üniversiteye doğru geçildikçe dindarlık eğilimi düşecektir.

Sonuç

Bu çalışmanın en önemli özelliklerinden biri de dindarlığı bütün boyutlarıyla çalışmış olmasıdır. Bu çalışma yalnızca kadınları çalışmış, erkekleri konu dışında tutuyor olsa da dindarlığı bütün boyutları ile ele almasından dolayı önemlidir.

Elde edilen sonuçlara göre kurumsal din eğitimi alan bireyler ile bunların dışında eğitim alan bireyler arasında yüksek düzeyde anlamlı farklar yoktur.

Dindarlığın her boyutunda ve total dindarlık düzeyinde bireylerin eğitimi arttıkça dindarlıkları da düşmektedir. Adeta aralarında ters orantılı korelasyon vardır. Yalnızca dindarlığın “Bilgi” boyutunda anlamlı farklar azalmaktadır. Dindarlığın “Bilgi” boyutu ilkökul ve ortaokul mezunlarında daha yüksektir. Fakat eğitim seviyesinin en üst seviyesine gidildiğinde dindarlığın “İnanma1” ve “İnanma2” boyutu diğerlerinden oldukça yüksektir. Toplumun bu eğitilmiş kesimi inanmayı bir psikolojik ihtiyaç olarak görmekte, doğayı referans almaktadır.

T testi sonuçlarına göre ortaokul düzeyinde imam hatip mezunu olanlar ile olmayanlar arasında “Duygu” ve “İbadet” düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilememiş diğer boyutlarda tespit edilmiştir. Lise eğitim seviyesine gelindiğinde daha tutarlı bir dindarlık söz konusudur. Hemen hemen dindarlığın bütün boyutlarında imam hatip lisesinde okumuş olanların dindarlık seviyeleri diğer lise türlerinde okumuş olanlardan daha yüksektir. İmam Hatipleşme dindarlaşmayı getiriyor denilebilir. Diğer yandan dindarlığın “İbadet” ve “İnanma2” boyutunda fakültesi ilahiyat olanlarla olmayanlar arasında anlamlı farklar yoktur. “Duygu” boyutu ise diğer boyutlara göre düşük düzeydedir. Fakat aynı olgunun regresyon analizleri sonuçlarına göre ise bireylerin dindarlıkları üzerindeki etkili olabilecek bağımsız değişkenlerden yaş, medeni durum, doğum yeri, eğitim, okul türleri, gelir düzeyi, tarikat üyeliği ve mezhep gibi değişkenler içinde “mezhep” ve “tarikat üyeliğinin” temel belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Constant’ın yüksek olması ise bireylerin dindarlık düzeylerinde bahsi geçen değişkenlerin dışındaki faktörlerin işin içinde olduğunu göstermektedir.

T testi sonuçlarına göre Sünnilerin Alevilere göre daha dindar oldukları söylenebilir. Sünniler açısından ise Hanefi ve Şafi mezheplerine dâhil olanlar arasında dindarlıkları bakımdan anlamlı farklılıklar

görülmemiştir. Ortalamaları itibarıyla Şafilerde dindarlığın “Duygu” boyutu en yüksek iken “İbadet” boyutu en düşüktür. Bu durum Hanefilerde “Duygu” boyutu en yüksek iken “Etki” boyutu en düşüktür.

Tarikat üyeliği bireye dindarlık kazandırıyor fakat tarikat üyesi olmayanların da dindarlığı söz konusudur. Dindarlığın “Duygu” boyutunda herhangi bir tarikata üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı farklar yoktur. Tarikatlar müritlerinde inanmayı pekiştirmekle beraber daha duygusal bir boyut kazandırmamaktadırlar.

Bir erkek sosyolog (kentli/geleneksel/Sünni/laik bir erkek) olarak araştırmacı konumum ve kadınlarla ilgili bir konuyu seçmiş olmamın araştırmacı konumumun çalışma yaklaşımında etkisi olma ihtimalinin olması bu çalışmaya önemli sınırlılık getirmiş olabilir.

Teşekkür

Bu makale SBA-2018-10227 numarası ile Çukurova Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Bilimsel araştırmalara destek kapsamında bu çalışmaya vermiş olduğu desteklerinden dolayı “Çukurova Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi”ne teşekkür ederim.

References

- Akşit, B., Şentürk, R., Cengiz, K., Küçükural Ö. (2012). *Türkiye'de dindarlık: sosyal gerilimler ekseninde inanç ve yaşam biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, M. (2003). Popüler dindarlık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 3 (1): 97-116.
- Aslan, C. (2016). *Sosyal hareketler sosyolojisi: toplumsal fay hatlarının anatomisi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Brown, D. G., & Lowe, W. L. (1951). Religious beliefs and personality characteristics of college Students. *The Journal of Social Psychology*, 33(1), 103-129.
- Barnes, M., Doyle, D., & Johnson, B. (1989). The formulation of a fowler scale: an empirical assessment among catholics. *Review of Religious Research*, 30, 412–420.
- Cochran William G. (1997). *Sampling techniques*. New York: Wiley.
- Cornwall, M. - Albrecht, L. S., etc. (1998). *The dimensions of religiosity: a conceptual model with an empirical test*. Latter-day Saint Social Life: Social Research on the LDS Church and its Members ed. By James T. Duke Volume Twelve in the Religious Studies Center Specialized Monograph Series, Brigham Young University, Provo, Utah: 203–230.
- Çubuk, S. U. (2012), "The headscarf issue in feminist discourse in turkey, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Volume: 10, 103-117
- Denzin N. K. (1992). *Symbolic interactionism and cultural studies: the politics of interpretation*. Malden, MA: Blackwell.
- DeVellis, R. F. (2003). *Scale development theory and applications*. Second Edition. SAGE, chapter 5: 60-96.
- Durkheim, E. (1915). *The elementary forms of the religious life*. London: Allen and Unwin.
- Glock, C. Y. & Stark, R. (1966). *Religion and society in tension*. Chicago: Rand McNally.
- Glock, C. Y. (1962). *On the study of religious commitment*. *Religious Education*, 57, 98-110.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve dinsel: aşınan sınırlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2011). *Modern mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N., (2009), *Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak*. (Ed. Nilüfer Göle). İstanbul: Metis Yayınları
- Göle, N. (1997), *Secularism and islamism in turkey: the making of elites and counter-elites*. *Middle East Journal*. Vol. 51, No. 1, s. 46-58. <http://www.jstor.org/stable/4329022>
- Hill, C. P. - Hood, W. R. (1999). *Measures of religiosity*. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- Himmelfarb, S. H. (1975). Measuring religious involvement. *Social Forces* 53 (4): 606-618.
- Islam Ansiclopedia (2011). Volume 40. pp. 95-105.
- James, W. (1902; 1961). *The varieties of religious experience*. New York: The Modern Library
- Pargament, K.I., Ensing, D.S., Falgout, K., Olsen, H., Reilly, B., Van Haitsma, K., & Warren, R. (1990). God help me (I): Religious coping efforts as predictors of the outcomes to significant negative life events. *American Journal of Community Psychology*, 18, 793–824
- Poppleton, P. K., & Pilkington, G. W. (1963). The measurement of religious attitudes in a university population. *British Journal of Social & Clinical Psychology*, 2(1), 20-36.
- Kanbir, F. (2014) Kadın(ın) Toplumsal Algılamalarındaki Dönüşümü, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 1, Pp.:72-82
- KONDA (2007). *Günelik yaşamda din, laiklik ve türban araştırması*", *Milliyet Newspaper*, 3-9 September 2007.

- Köse, A. (2002). Sekülerden kutsala yolculuk. A. Köse (Ed.) *Sekülerizm Sorgulanıyor* içinde (ss. 123-222), İstanbul: Ufuk Kitapları
- Leuenberger, K. G. (2017) Transformations of the turkish headscarf: an exploration of the political meaning, socio economic impact, cultural influence, and the art and craft of the hijab. *Submitted in partial completion of the requirements for commonwealth interdisciplinary honors in art & art history and sociology.* Bridgewater State University. http://vc.bridgew.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1251&context=honors_proj
- Long J. S. and Freese J. (2001). *Regression models for categorical dependent variables using stata.* College Station, TX: Stata Press.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, etkileşim ve değişim.* İstanbul: DEM.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G., & Perez, L. M. (2000). The many methods of religious coping: development and initial validation of the RCOPE. *Journal Of Clinical Psychology*, 56(4), 519-543.
- Poloma, M. M. (1979). *Contemporary sociological theory.* Macmillan Publishing.
- Saundra K. C. and J. N. White (2013). *Psychology: an exploration* (Second Edition). Pearson Education.
- Seyhan, Y. B. (2015). Dinî şuur ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ekev Akademi Dergisi* 19 (61): 399-414.
- Yapıcı, A.(2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversite gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1). Pp. 66-116.
- Yapıcı, A. and Kayıklık, H. (2005). “Dinsel eğilimle ön yargı ve hoşgörüsüzlük arasındaki ilişkiler üzerine psikolojik bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (1): 413-426.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşayışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi. Dergisi* 2 (2). Pp. 75-117.
- Weber, M. (1964). *The Sociology of religion.* Boston: Beacon Press.
- Weber, M. (2012). The “Objectivity” of knowledge in social science and social policy. In: Bruun, H. H. – Whimster, S. (Eds.) *Max Weber: Collected Methodological Writings.* Oxon : Routledge, 2012. s. 100–138.